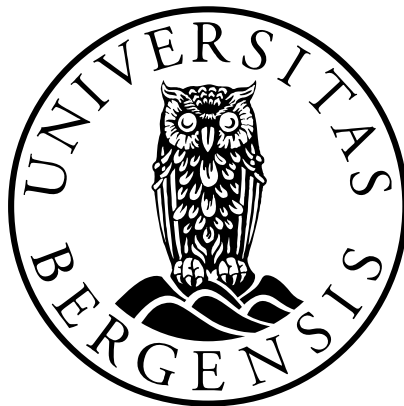

Myndighetsmisbruk i aksjeselskapsretten:

Når kan aksjemajoriteten *prioritere miljø* uten at beslutningen regnes som myndighetsmisbruk?

Kandidatnummer: 64

Antall ord: 14 984

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

01.06.18

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse.....	2
1 Introduksjon.....	4
1.1 Tema og aktualitet.....	4
1.2 Aksjeeiernes styringsmuligheter.....	6
1.3 Avgrensninger.....	8
1.4 Metode og rettskilder.....	8
1.5 Problemstillinger og begrepsavklaring.....	10
2 Misbruksregelens virkeområde.....	12
2.1 Innledning.....	12
2.1.1 Misbrukshandlingen.....	13
2.1.2 Kort om bakgrunn og historikk.....	14
2.2 Misbruksregelens funksjon.....	15
2.2.1 Vern av aksjemajoritet og aksjeminoritet.....	15
2.3 Misbruksregelens legislative hensyn.....	16
2.3.1 Likhetsprinsippet og vinningsformålet.....	16
2.4 Har aksjemajoriteten rett til å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet?....	18
2.4.1 Innledning.....	18
2.4.2 Rettskildebildet	18
3 Når kan aksjemajoriteten prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet?.....	25
3.1 Innledning.....	25
3.2 Misbruksregelens vilkår.....	26
3.2.1 Generelt.....	26
3.2.2 Egnethetsvilkåret.....	26
3.2.3 Misbruksregelens vurderingstidspunkt.....	28
3.3 Urimelighetsvilkåret.....	32
3.3.1 Innledning.....	32

3.3.2 Vedtektene som selvstendig skranke og tolkningsmoment.....	33
3.3.2.1 Rettskildebildet.....	34
3.3.2.2 Kreves det et kvalifisert flertallskrav dersom aksjemajoriteten vil instruere styret om å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø?	35
3.4 Generelle retningslinjer for når miljø kan prioriteres av aksjemajoriteten.....	39
3.4.1 Innledning.....	39
3.4.2 Rettskildebildet.....	39
3.4.3 Sammenstilling.....	44
4 Domstolens prøvingskompetanse.....	45
4.1 Innledning.....	45
4.2 Rettskildebildet.....	46
4.2.1 Høyesterettspraksis.....	46
4.2.1.1 Friadommen.....	46
4.2.1.2 Creditreformdommen.....	47
4.2.1.3 Østlendingendommen.....	48
4.2.1.4 Stangeskovenedommen.....	49
4.2.1.5 Bergshavendommen.....	49
4.2.1.6 Annet rettskildemateriale	50
5 Avsluttende merknader.....	53
6 Kilderegister.....	55

1 Introduksjon

1.1 Tema og aktualitet

I norsk aksjelovgivning er det regler¹ som skal sikre at generalforsamlingen, styret, daglig leder og eventuelt bedriftsforsamlingen ikke treffer beslutninger som utgjør et *kvalifisert brudd* i selskapsforholdet. I slike tilfeller kan beslutningen kjennes ugyldig² og selskapsorganet kan bli erstatnings- og strafferettslig ansvarlig³⁴.

Ordet «*myndighetsmisbruk*» følger av overskriften⁵ til aksjeloven (asl.) § 5-21 og er brukt i juridisk teori⁶. I lovteksten står det at:

«Generalforsamlingen kan ikke treffe noen beslutning som er egnet til å gi visse aksjeeiere eller andre en urimelig fordel på andre aksjeeieres eller selskapets bekostning»

Som hovedregel er aksjeeiernes⁷ målsetning å optimalisere avkastningen på den investerte kapital i aksjeselskapet. Dette betegnes som det selskapsrettslige *vinningsformålet* og kommer til uttrykk i aksjelovgivningen⁸. I tillegg til vinningsformålet skal selskapet ivareta aksjonærfellesskapet, hensynet til de ansatte, kunder, leverandører og andre kreditorer⁹.

I juridisk teori¹⁰ er det hevdet at aksjeselskap også skal ivareta samfunnsinteresser. Med *samfunnsinteresser* menes alle ytre interessegrupper som påvirkes av virksomheten¹¹. I den senere tid har diskusjonen dreid seg *om og i hvilken grad* miljø kan integreres i

¹ asl. §§ 5-21 og 6-28.

² asl. §§ 5-22 til 5-24.

³ Se asl. kapittel 17 og 19.

⁴ Myndighetsmisbruk kan også gi grunnlag for utløsning etter asl. § 4-24 og oppløsning av selskapet etter asl. § 16-19.

⁵ Lovteksten bruker uttrykket "*Misbruk av [...] myndighet*".

⁶ Andersen s. 443, Bråthen s. 167 og Truyen s. 18.

⁷ Med *aksjeeier* menes rettssubjekter som står som eier i aksjeeierboken, jf. asl. §§ 4-2, jf. 4-7.

⁸ asl. §§ 1-1 (3) punkt 2 og 2-2 (2), jf. 5-20. I allmennaksjeloven (asal.) er § 1-1(3) punkt 2., utelatt.

⁹ Andersen s. 59-76. Særlig punkt 2.1.2.5.

¹⁰ Truyen s. 143, Sandbekk punkt 7.2.2., Smith s. 45 og Werlauf (1991) s. 72.

¹¹ I St.meld. nr. 10 (2008-2009) s. 7 står det at «*[k]jernen i begrepet er hvilket ansvar bedrifter bør påta seg for mennesker, samfunn og miljø som påvirkes av virksomheten*».

selskapsstyringen¹²¹³. Særlig har debatten gjaldt i hvilken grad aksjemajoriteten kan *prioritere miljø*¹⁴ på bekostning av økonomisk vinning, mot aksjeminoritetens stemmegivning.

Problematikken kan illustreres med følgende eksempel:

Et norsk aksjeselskap driver virksomhet i tekstilbransjen og vurderer å flytte produksjonen til et lavskattland¹⁵. Siktemålet er å redusere kostnadsnivået slik at selskapet kan generere høyere avkastning både på kort og lang sikt. Aksjemajoriteten stemmer mot beslutningen fordi man mener det vil være etisk og moralsk galt å bruke billigere arbeidskraft i lavskattlandet. Videre er virksomheten i Norge en hjørnebedrift i lokalsamfunnet. Aksjeminoriteten mener at stemmegivningen utgjør myndighetsmisbruk siden vinningsformålet ikke optimaliseres. I tillegg vil lovgivningen lokalt i lavskattlandet blir fulgt¹⁶.

Utgangspunktet for denne vurderingen er en tolkning av selskapsvedtektene. Ofte gir vedtektene lite veiledning for *om og i hvilken grad* miljø kan prioriteres i selskapsstyringen¹⁷. Det kan da oppstå konflikt mellom aksjeminoriteten, som vil optimalisere vinningsformålet, og aksjemajoriteten som vil prioritere miljø. Avhandlingen befinner seg i dette spenningsfeltet.

¹² Truyen s. 143 og Woxholth s. 115. Sistnevnte viser til prosjektet «Sustainable Companies (2010-2013)». Se også Sjøfjell (2009).

¹³ Internasjonalt kalles dette for «Corporate Social Responsibility (CSR)». I Mullerat s. 3 defineres CSR som «a concept whereby companies voluntarily decide to respect and protect the interests of a broad range of stakeholders while contributing to a cleaner environment and a better society through an active interaction with all». Særlig i amerikansk rett har det vært en aktiv debatt rundt CSR i selskapsretten. Debatten ble initiert ved Berle i 44 Harvard L Rev. 1931 og Berle/Means (revidert versjon fra 1968). Adgangen til å fravike vinningsformålet til fordel for gode formål er nå også formulert i ALI § 2.01 (b) (3). Se også Smith s. 45-54.

¹⁴ Truyen s. 143 skriver at spørsmålet er "*i hvilken grad det er adgang til å begunstige gode formål på bekostning av vinningsformålet*». Sandbekk punkt 7.2.5 skriver at «*løsningen på en slik problemstilling ikke [er] klar etter norsk rett i dag*».

¹⁵ Skatteloven § 10-63 for hva som er et lavskattland.

¹⁶ Et annet spørsmål er om selskapet også *er forpliktet* til å følge alminnelige CSR-bestemmelser ved slik virksomhet, jf. note 12. Se også OECD sine retningslinjer for god selskapsstyring. Woxholth s. 115 er negativ til dette. Han påpeker at det ikke er vedtatt regler enda som *generelt* pålegger selskapsorganet å fremme miljø i selskapsstyringen. Løsningen kan bli annerledes dersom staten Norge er privat aksjeeier.

¹⁷ Bråthen s. 76 skriver at det ikke er "*nødvendig å vedtektsfeste at selskapet har et vinningsformål; dette forutsettes selskapet å ha*».

Videre er temaet *aktuelt* da en stor del av næringsvirksomheten i dag drives gjennom aksjeselskap¹⁸. For at vi skal nå målsetningen om en bærekraftig utvikling¹⁹ for vår og fremtidig generasjon, er det hevdet at aksjeselskap i større grad *bør* fremme miljø i selskapsstyringen²⁰. Dette er bakgrunnen for at jeg vil avklare aksjemajoritetens rett til å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet.

I tillegg har det den senere tid vært en betydelig rettsutvikling både nasjonalt og internasjonalt på miljørettens område²¹. Rettsutviklingen gjelder hovedsakelig *vern* av miljøet²². I juridisk teori er det påpekt at de tradisjonelle interessene i selskapsretten, ikke i tilstrekkelig grad verner mot at naturens tålegrenser²³ oversittes. Det kan derfor argumenteres med at dagens regler om miljøvern, ikke oppfyller prinsippet om bærekraftig utvikling.

1.2 Aksjeeiernes styringsmuligheter

Selskapsstrukturen i norske aksje- og allmennaksjeselskap er bygget opp rundt *tre sentrale styringsorganer*; Generalforsamlingen²⁴, styret²⁵ og daglig leder²⁶. Jeg forutsetter i avhandlingen at selskapet ikke har bedriftsforsamling²⁷.

¹⁸ Bare i fjerde kvartal 2017 ble det registrert 15 274 nye aksjeselskap i Norge, jf.

<https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/statistikker/foretak/kvartalsvis-nye-foretak>.

¹⁹ Begrepet *bærekraftig utvikling* følger av «Brundtlandrapporten» s. 42. Her defineres prinsippet som en utvikling «*som dekker dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov*». Nåmdal s. 45 skriver at de andre miljøprinsippene «*har som målsetning å ivareta prinsippet om bærekraftig utvikling*».

²⁰ Sjøfjell (2011) skriver at «*[n]æringslivet er en del av problemet og må være en del av løsningen - uten å få selskapene med på laget er det svært lite sannsynlig at vi kan oppnå samfunnets overordnede mål om en bærekraftig utvikling*». Se også artikkel fra 26. mars 2018:

<https://www.dagbladet.no/nyheter/de-som-er-bekymret-over-flyktningssituasjonen-bor-vaere-ekstremt-bekymret-over-miljoproblemene/69653668>.

²¹ Nasjonalt gir Grl. § 112 enhver rett til et «*miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares*». I tillegg er forurensningsloven, klimavoteloven, lov om krav til produkter og plan- og bygningsloven lovregler som verner om miljøet. Internasjonalt deltar Norge i EUs klimavotesystem (etablert gjennom direktiv 2003/87/EF) og EUs regelverk om innsatsfordeling for sektorer utenfor klimavotesystemet. I tillegg har EU vedtatt forordninger (nr. 525/2013 og nr. 529/2013) som gjelder overvåking og rapportering av utslipp på nasjonalt nivå.

²² Se note 21.

²³ Bugge s. 64 bruker begrepet «*tålegrensebetraktning når utviklingen når [...] et metningspunkt*».

²⁴ asl. kapittel 5.

²⁵ asl. kapittel 6.

²⁶ asl. kapittel 6.

²⁷ asl. § 6-35.

Det er aksjeeierne som «utøver [...] den øverste myndigheten i selskapet» på generalforsamlingen, jf. asl. § 5-1. Det betyr at aksjeeierne kan treffe alle typer beslutninger som ikke er lagt til andre selskapsorganer etter aksjelovgivningen. Aksjeeierne kan for eksempel velge hvem som skal være medlemmer i styret²⁸ og hvor mye som skal utdeles i utbytte²⁹.

Imidlertid er det styret som har ansvaret for *forvaltningen* av selskapet³⁰. I tillegg har styret et overordnet tilsynsansvar for selskapets virksomhet som helhet³¹. Videre er det opp til styret å *gjennomføre* beslutninger fra generalforsamlingen³².

Styret har også en eksklusiv forslagsrett ved spørsmål om utbytteutdeling³³. Styrets forslagsrett setter skranker for hvilke utbyttebeslutninger aksjemajoriteten kan treffe på generalforsamling. Aksjemajoritetens rett til å prioritere miljø kan derfor ikke drøftes uten å nevne styrets forvaltningsansvar.

På den annen side er det generalforsamlingen som velger og eventuelt kaster styremedlemmene³⁴. I praksis er retten til å velge samt kaste styremedlemmer det viktigste styringsredskapet til aksjemajoriteten på generalforsamlingen. Aksjemajoriteten påvirker derfor forvaltningen av selskapet gjennom retten til å velge styrets sammensetning.

Endelig har generalforsamlingen en *ulovfestet instruksjonsrett*³⁵ overfor styret. Det betyr at aksjemajoriteten kan instruere styret om å prioritere miljø i bestemte saker³⁶.

Generalforsamlingen kan for eksempel beslutte at styret skal omgjøre en avgjørelse vedtatt av styret³⁷. Videre har styret en plikt til å følge instruksjonen, med mindre instruksjonens innhold

²⁸ asl. §§ 6-3 (1), jf. 5-17.

²⁹ asl. § 8-2.

³⁰ asl. § 6-12.

³¹ asl. § 6-13.

³² Dette gjelder ikke hvis beslutningen strider mot «lov eller mot selskapets vedtekter», jf. asl. § 6-28 (2).

³³ asl. § 8-2 (1).

³⁴ asl. §§ 5-17 (2) og 6-3 (1). Se også 6-3 (3) hvor valgretten kan overføres «til andre» i vedtektene.

³⁵ Alternativt kan asl. § 5-1 (1) tolkes slik, jf. Bråthen s. 147 og Woxholth s. 184.

³⁶ Aksjemajoriteten kan også gi *generelle instruksjoner* til styret om å prioritere miljø.

³⁷ asl. § 6-25.

strider mot lovgivningen eller vedtektene³⁸. Det er ikke et krav om at instruksjonen er saklig begrunnet³⁹.

1.3 Avgrensninger

Avhandlingen begrenses til konflikter på aksjonærnivå. Årsaken til dette er at det er generalforsamlingen som utøver *den øverste myndigheten* i selskapet. Videre er det aksjemajoriteten som velger styrets medlemmer og kan påvirke forvaltningen av selskapet⁴⁰. I tillegg har generalforsamlingen en ulovfestet instruksjonsrett overfor styret.

Videre forutsetter jeg at det ikke gjelder stemmerettsbegrensninger⁴¹. I selskapsvedtektene kan det fastsettes forskjellige aksjeklasser eller andre stemmerettsbegrensninger om individuelle forhold hos aksjeeierne. En aksje representerer derfor en stemme på generalforsamling, jf. asl. §§ 5-3 og 4-1.

Derneft kommer jeg ikke til å skille mellom aksje- og allmennaksjeselskap⁴². Selv om det er visse ulikheter i regelsettene⁴³, har misbruksregelen likelydende paragrafnummer og språklig utforming. Spørsmålet *om og i hvilken grad* aksjemajoriteten kan prioritere miljø krever ikke et skille mellom aksje- og allmennaksjeselskap. Jeg vil presisere der skillet skulle ha betydning⁴⁴.

Endelig vil jeg ikke drøfte *rettsvirkningene* av en ugyldig beslutning⁴⁵. Selv om jeg i kapittel 4 drøfter domstolens prøvingskompetanse, er dette et annet spørsmål enn hva som blir *realiteten* av et ugyldighetssøksmål. Jeg drøfter kun om beslutningen *materielt sett* utgjør myndighetsmisbruk eller ikke.

1.4 Metode og rettskilder

³⁸ asl. § 6-28 (2).

³⁹ I motsetning til asl. § 4-16.

⁴⁰ Se punkt 1.2.

⁴¹ asl. § 4-1.

⁴² Jeg bruker derfor kun aksjeloven (asl.) som referanse.

⁴³ Se Bråthen s. 66 for en skjematisk opplisting av forskjeller.

⁴⁴ Se for eksempel under punkt 3.4.2.

⁴⁵ Se note 3 og 4 for rettsvirkningene.

I utgangspunktet anvendes den alminnelige juridiske metode i norsk rett⁴⁶. Siktemålet er å beskrive og systematisere *gjeldende rett*. Jeg har en rettsdogmatisk tilnærming til avhandlingen. Samtidig reiser temaet særlige utfordringer, siden rettskildematerialet gir lite veiledning om aksjemajoritetens rett til å tilsidesette vinningsformålet.

Siden rettskildematerialet gir lite veiledning, må det foretas *rettspolitiske refleksjoner* underveis. Det kan da bli en uklar grense mellom hvordan retten *er* og hvordan retten *bør* være. Rettspolitiske refleksjoner vil også ha betydning for beskrivelsen av gjeldende rett. Konsekvensen av lite veiledning i rettskildematerialet er at rettskildevekten av *reelle hensyn*⁴⁷ øker. Særlig hensynet til sammenheng og konsistens⁴⁸ i aksjelovgivningen vil være tungtveiende argumenter.

For eksempel finnes det ikke *rettspraksis* om aksjemajoritetens rett til å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet. Det er derfor et behov for *regeldanning*⁴⁹ gjennom juridisk teori og reelle hensyn. Selv om rettskildesituasjonen byr på utfordringer, vil jeg søke å identifisere og problematisere tolkningsalternativene som har de beste grunner for seg. Alt dette innenfor intervallet for legitim juridisk argumentasjon⁵⁰.

Videre er aksjelovgivningen et resultat av et langvarig skandinavisk samarbeid⁵¹. Rettskilder fra dansk og svensk rett vil derfor ha overføringsverdi til misbruksregelens innhold. I tillegg er det i dag et *rettslig interaksjonsforhold*⁵² mellom EUs traktat- og sekundærrett samt norsk selskapsrett⁵³. Mulige tolkningsbidrag fra internasjonalt rettskildemateriale, vil bli inntatt i avhandlingen der dette er relevant.

⁴⁶ Eckhoff/Helgesen.

⁴⁷ Eckhoff/Helgesen s. 380 hvor det vises til Rt. 1977 s. 1035 «*Sykejournaldommen*» som et eksempel på at «*reelle hensyn bli[r] rådende*».

⁴⁸ Skoghøy s. 848-849 deler begrepet «*reelle hensyn*» i fire kategorier hvor han skriver at «*ved anvendelse av reelle hensyn - på samme måte som ved tolking av autoritative kilder og sedvaner – må foretas systemorienterte vurderinger..*».

⁴⁹ Nygaard s. 105-106 forstår begrepet som «*samverkande rettskjedefaktorar som saman kan danna ein rettsheimel for løysing av spørsmålet*».

⁵⁰ Mæhle/Aarli s. 334.

⁵¹ Truyen s. 31-32.

⁵² Woxholth bruker begrepet på s. 88. Poenget er at norsk selskapsrett påvirkes av EU-retten.

⁵³ EU har vedtatt en rekke direktiver, forordninger og rekommandasjoner på selskapsrettens område. Se blant annet rekommandasjon 2004/913EF om lederlønninger og 2005/162EF om styremedlemmers rolle. Aksjelovgivningen av 1997 innførte lovregler som hadde til formål å tilpasse seg EU-retten.

1.5 Problemstillinger og begrepsavklaring

Temaet mitt reiser tre hovedproblemstillinger;

- For det første vil jeg avklare *om* aksjemajoriteten kan prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet⁵⁴. Denne problemstillingen blir analysert i punkt 2.4.
- For det andre vil jeg avklare *hvor langt* vinningsformålet kan tilsidesettes. Problemstillingen forutsetter at aksjemajoriteten kan prioritere miljø i selskapsstyringen, jf. strekpunkt 1. Denne problemstillingen blir analysert i punkt 3.4.
- For det tredje vil jeg avklare om det gjelder *en ulovfestet regel* om at domstolen er tilbakeholden med å prøve skjønnsutøvelsen, når miljø prioriteres på bekostning av vinningsformålet. Denne problemstillingen blir analysert i kapittel 4.

I tillegg vil andre tolkningsspørsmål tilknyttet temaet *myndighetsmisbruk* identifiseres og drøftes underveis. Før jeg går over til avhandlingens hoveddel vil jeg avklare sentrale begreper som benyttes.

Med «*selskapsforholdet*» menes alle interessegrupper⁵⁵ selskapets virksomhet skal ivareta⁵⁶. Vurderingen av hvilke interesser selskapet skal ivareta beror på en tolkning av selskapsvedtektene⁵⁷. Videre er gyldige vedtekter en forutsetning for at aksjeselskapet kan registreres i foretaksregisteret⁵⁸. Brudd på vedtektene utgjør et selvstendig ugyldighetsgrunnlag⁵⁹.

Som følge av "*Centrosdommen*" C-212/97 kan det opprettes et selskap i en medlemsstat, selv om all aktivitet og virksomhet finner sted i en annen medlemsstat. Dette har ført til forenklingsregler i aksjelovgivningen for å gjøre norsk selskapsrett attraktiv. Se for eksempel asl. § 3-1, jf.

Knudsenutvalget, Prop. 148 L (2010-2011).

⁵⁴ Forutsetningen er at beslutningen ikke optimaliserer aksjeeiernes økonomiske avkastning.

⁵⁵ Begrepet brukes av Andersen s. 73 og Gomard s. 237.

⁵⁶ Truyen, s. 132 og Sandbakk, punkt 7.2.2., bruker uttrykket «*selskapsinteressen*». Andersen s. 59 bruker uttrykket «*de beskyttede interesser*».

⁵⁷ asl. §§ 2-2, jf. 2-1.

⁵⁸ asl. §§ 2-1, jf. 2-18.

⁵⁹ Rt. 1937 s. 439 «*Mosvold rederi*» gir et eksempel på det.

Med uttrykket «å prioritere miljø» menes at aksjeeierne tar et aktivt og bevisst valg om å fremme miljø i selskapsstyringen. Samtidig må uttrykket forstås som et *gradsspørsmål*. Dersom aksjemajoriteten velger å investere i et miljøprosjekt *som aldri* vil gi økonomisk avkastning, vil dette utgjøre et kvalifisert brudd i selskapsforholdet. Beslutningen må alltid ivareta vinningsformålet *til en viss grad*. Den vanskelige vurderingen er *hvor langt* vinningsformålet kan tilsidesettes⁶⁰.

Videre skal setningen «*på bekostning av vinningsformålet*» forstås som at vinningsformålet tilsidesettes *til fordel* for miljø. Dette omfatter både positive og negative beslutninger hvor miljø gis forrang⁶¹. Jeg avgrenser mot tilfeller der miljø fremmes som en sideeffekt av vinningsformålet. Forutsetningen min er at beslutning A ikke optimaliserer vinningsformålet på samme måte som beslutning B ville gjort.

Dette kan illustreres med følgende eksempel:

Et norsk aksjeselskap driver virksomhet innenfor oppdrettsnæringen. Aksjemajoriteten beslutter at virksomheten skal gå over til et mer miljøvennlig renseanlegg. Det nye renseanlegget vil gi økte innkjøps- og vedlikeholdskostnader både på kort og lang sikt. Prisen på oppdrettsfisken vil ikke endres som følge av det nye renseanlegget.

Aksjeminoriteten mener at kostnadene forbundet med renseanlegget ikke kan forsvares. Renseanlegget fungerer optimalt og er innenfor miljøkravene i spesiallovgivningen. Aksjeminoriteten mener at en slik investering utgjør et kvalifisert brudd i selskapsforholdet siden vinningsformålet ikke optimaliseres.

Aksjemajoriteten tar et *bevisst valg* om å tilsidesette vinningsformålet på bekostning av miljø. Dette selv om renseanlegget fungerer optimalt og faller innenfor miljøkravene. Forutsatt at aksjemajoriteten *kan* tilsidesette vinningsformålet, blir spørsmålet om tilsidesettelsen av vinningsformålet utgjør myndighetsmisbruk.

⁶⁰ Se punkt 3.4.

⁶¹ Aksjemajoriteten stemmer *for* det å prioritere miljø, eller stemmer *mot* at vinningsformålet optimaliseres.

Videre defineres «miljø» som alle ytre omgivelser som påvirkes av selskapets virksomhet⁶². Jeg legger til grunn en vid forståelse av miljøbegrepet. En vid forståelse av miljøbegrepet henger også sammen med rettsutviklingen på miljørettens område både nasjonalt og internasjonalt⁶³.

2. Misbruksregelens virkeområde

2.1 Innledning

Sammen med asl. § 6-28 utgjør § 5-21 aksjelovgivningens generalklausuler⁶⁴. Fordelen med slike lovregler er at de gir effektivitet og fleksibilitet i rettsanvendelsen. Ulempen er at lovreglene har et uklart rettslig innhold som svekker hensynet til forutberegnelighet og klarhet⁶⁵.

En av funksjonene til misbruksregelen er å *avveie* aksjeminoritetens behov for klarhet og forutberegnelighet, mot aksjemajoritetens behov for effektivitet og fleksibilitet i selskapsstyringen⁶⁶. Vilkåret «urimelig» fremstår da som en *avveiningsmarkør*⁶⁷.

Samtidig markerer ordet «urimelig» at det bare er *kvalifiserte* brudd som omfattes. En slik forståelse støttes av Ot.prp.nr.19 (1974-75) hvor departementet på s. 111 drøfter om ordene «*utilbørlig*» eller «*åpenbart urimelig*» skulle brukes i lovteksten. Her konkluderer man med at valget «*har neppe stor praktisk betydning*». Dette tilsier et kvalifisert urimelighetsvilkår⁶⁸.

I det følgende skal jeg først avklare hva som utgjør en misbrukshandling. Deretter skal jeg redegjøre for regelens bakgrunn og historikk. Videre skal jeg avklare regelens funksjon i aksjeselskapsretten. Dernest skal jeg redegjøre for hvilke legislative hensyn regelen skal

⁶² På samme måte som Bugge s. 21-23 brukes begrepene «*miljøhensyn*», «*miljøinteresser*» og «*miljøverdier*» som synonyme i avhandlingen.

⁶³ Ibid, s. 124. Se også note 21.

⁶⁴ Med «generalklausul» menes «*vidtrekkende bestemmelser som gir domstolen kompetanse til å foreta konkrete avgjørelser etter en sterkt skjønnsmessig vurdering*», jf. Truyen s. 24.

⁶⁵ En skjønnsmessig lovtekst vil alltid bringe med seg tolkningstvil og uklare rettslige grenser.

⁶⁶ Se punkt 2.2.

⁶⁷ Nygaard bruker begrepet på s. 348.

⁶⁸ Samme Truyen s. 163 og Werlauf (1991) s. 201. Se også Andersen s. 443 som skriver at «*[k]un kvalifiserte former for udnyttelse (misbruk) af stemmeretten omfattes af generalklausulen*».

ivareta. Avslutningsvis skal jeg drøfte om aksjemajoriteten har rett til å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet.

2.1.1 Misbrukshandlingen

Ordlyden omfatter beslutninger som er «egnet til» å skape et kvalifisert brudd i selskapsforholdet⁶⁹. Regelen rammer beslutninger som er egnet til å skape en *urimelig forfordeling* av goder overfor «visse aksjeeiere eller andre». Med ordet forfordele menes at beslutningen er egnet til å skape en *kvalifisert ubalanse* mellom aksjeeierne⁷⁰.

Etter lovteksten er det uklart om det bare er *aksjemajoritetens stemmegivning* som utgjør myndighetsmisbruk. Et eksempel er at aksjeminoriteten stemmer mot vedtektsendring⁷¹ om at selskapet skal optimalisere vinningsformålet⁷². Aksjeminoritetens blokkering skaper ikke en *urimelig forfordeling* på bekostning av aksjemajoriteten.

En naturlig språklig forståelse tilsier at blokkeringer fra aksjeminoriteten ikke rammes av misbruksregelen⁷³. Dette vil imidlertid føre til en uklar grense mot erstatningsregelen i asl. kapittel 17. Aksjeminoriteten vil etter asl. § 17-1 kunne bli erstatningsansvarlig dersom de øvrige erstatningsvilkårene er oppfylt.

Det vil gi dårlig sammenheng dersom aksjeminoriteten stemmegivning kan medføre erstatningsansvar, men ikke myndighetsmisbruk. Det overordnede spørsmålet er alltid om beslutningen er ugyldig. I tillegg vil ulovfestede misbruksprinsipper supplere lovteksten⁷⁴.

På den annen side er *misbruksterskelen* i slike tilfeller høy⁷⁵. Dette fordi aksjeminoriteten følger en lovregulert rett til å blokkere flertallsavgjørelser⁷⁶. I tillegg trenger ikke

⁶⁹ Truyen s. 163 deler urimelighetsvurderingen opp i en «*inngrepsterskel*» og et «*saklighetskrav*».

⁷⁰ Bråthen s. 167 bruker betegnelsen «*fordel på visse aksjonærers eller selskapets bekostning.*».

⁷¹ asl. § 5-18.

⁷² Et annet eksempel er nedskrivning av aksjekapitalen som vilkår for refinansiering for å unngå konkurs, jf. tysk dom i NJW 1995 s. 1739 «*Girmes AG*» hvor minoritetens blokkering utgjorde myndighetsmisbruk.

⁷³ Samme oppfatning Truyen s. 338.

⁷⁴ Se punkt 2.1.2.

⁷⁵ Truyen s. 342 mener at det kun er de «*åpenbare krenkelser av vinningsformålet*» som da utgjør myndighetsmisbruk.

aksjeminoriteten å begrunne stemmegivningen. Hensynet til sammenheng, tilsier at aksjeminoritetens stemmegivning også kan utgjøre myndighetsmisbruk⁷⁷.

2.1.2 Kort om bakgrunn og historikk

Misbruksregelen i asl. § 5-21 er en videreføring av asl. 1976 § 9-16. Bestemmelsen fikk ny ordlyd og det ble innført en overskrift. Bortsett fra disse språklige endringene skulle tidligere rettstilstand videreføres⁷⁸. Eldre rettskilder har derfor betydning for misbruksregelens innhold⁷⁹.

Frem til kodifiseringen i 1976 var regler om myndighetsmisbruk i hovedsak bygget på ulovfestede misbruksprinsipper⁸⁰. Ulovfestede prinsipper vil dermed supplere og utvide virkeområdet til lovteksten. Høyesterettspraksis viser at ulovfestede prinsipper om myndighetsmisbruk også kan utgjøre et selvstendig ugyldighetsgrunnlag⁸¹.

I juridisk teori er det derfor hevdet at rettsanvenderen *bør* være tilbakeholden med å fortolke misbruksregelens ord og uttrykk⁸². Dette fordi ulovfestede prinsipper alltid vil supplere lovtekstens skjønsmessige utforming.

En slik tilnærming vil imidlertid bryte med *rettsvitenskapsidealene*⁸³. Det å identifisere, tolke og drøfte alle mulige tolkningsbidrag fra lovteksten står sentralt i norsk juridisk metode⁸⁴. Er

⁷⁶ asl. §§ 5-17 til 5-20.

⁷⁷ Samme oppfatning som Olsson s. 358. Motsatt Andersen s. 370, Gomard s. 354 og Werlauf (1991) s. 329.

⁷⁸ NOU 1996:3 s. 102 og s. 206, jf. Ot.prp.nr.23 (1996-97) s. 143 og s. 191.

⁷⁹ Truyen s. 31.

⁸⁰ I Rt. 1922 s. 272 «*Freidommen*» skriver førstvoterende at ugyldighetsvurderingen «*maa bli at besvare paa grundlag av selskapskontrakten og selskapets vedtægter i forbindelse med almindelige retsgrundsætninger*».

⁸¹ I Rt. 2000 s. 931 (s. 939) «*Incodommen*» skriver førstvoterende at «*aksjelovens bestemmelser om oppløsning etter krav fra en aksjonær må suppleres med en adgang til å kreve oppløsning ved dom på grunnlag av alminnelige retsgrunnsetninger*».

⁸² Truyen s. 36 mener man «*bør være tilbakeholden med å finfortolke enkeltheter i lovtekstens ordlyd*» siden misbruksregelen bygger på ulovfestede myndighetsprinsipper.

⁸³ Tande 2011.

⁸⁴ Ibid.

man tilbakeholden med å tolke lovteksten, risikerer man at tungtveiende tolkningsbidrag utelates. En slik tilnærming vil svekke lovtekstens verdigrunnlag⁸⁵ i tolkningsprosessen.

2.2 Misbruksregelens funksjon

2.2.1 Vern av aksjemajoritet og aksjeminoritet

Uttrykket «*urimelig fordel*» tilsier at aksjemajoriteten har et *visst* handlingsrom på generalforsamlingen. Som nevnt ivaretar urimelighetsvilkåret hensynet til effektivitet og fleksibilitet i selskapsstyringen. I juridisk teori er det påpekt at urimelighetsvilkåret gir aksjemajoriteten et *absolutt styringsrom*⁸⁶. Beslutninger innenfor det absolutte styringsrommet utgjør aldri myndighetsmisbruk.

Videre er aksjemajoritetens styringsrett en forutsetning for selskapsformen⁸⁷. Aksjen gir organisatoriske og økonomiske rettigheter samt forpliktelser i selskapet⁸⁸. Ved inntreden i selskapsforholdet gir aksjeeieren fra seg styringsretten til aksjemajoriteten på generalforsamlingen⁸⁹. Uten et reelt flertallsvern vil selskapsformen være en ineffektiv måte å drive næringsvirksomhet på⁹⁰.

Uttrykket «*urimelig fordel*» verner også om aksjeminoriteten⁹¹. Minoriteten kan også anfekte beslutninger som er egnet til å skape et *kvalifisert brudd* i selskapsforholdet. Vern av aksjeminoriteten bygger dels på likhetsprinsippet, vinningsformålet og alminnelige rettferdighetshensyn.

⁸⁵ Lovteksten skal særlig ivareta hensynet til demokratisk legitimitet.

⁸⁶ Truyen s. 187.

⁸⁷ asl. §§ 5-17 til 5-20. Aksjemajoriteten kan for eksempel instruere styret, velge styremedlemmer, endre vedtektene mv.

⁸⁸ For eksempel retten til å delta og avgi stemme på generalforsamling, samt retten til å motta utbytte.

⁸⁹ For visse beslutninger kreves det samtykke fra samtlige aksjeeiere, jf. asl. § 5-20 (1).

⁹⁰ I motsatt fall bør man opprette et ansvarlig selskap (ANS). Da er deltakerne solidarisk ansvarlig for selskapsforpliktelsen, jf. selskapsloven § 2-4 (1).

⁹¹ I Ot.prp.nr.23 (1996-97) s. 105 ønsket departementet en «*utbygging av minoritetsvernet*». I følge departementet skulle minoritetsvernet ses «*i sammenheng med hvilken adgang en minoritet bør sikres når det gjelder å kunne komme ut av selskapet på en økonomisk brukbar måte*».

Likhetsprinsippet⁹² verner mot beslutninger som potensielt sett kan skape en «urimelig» forfordeling av godene. Vinningsformålet sikrer at beslutningen er egnet til å optimalisere den økonomiske avkastningen for aksjeeierne. Rettferdighetshensynet skal sikre at aksjeeierne utviser et minimum av lojalitet mot hverandre i selskapsstyringen⁹³.

Hensynet til aksjeminoriteten ivaretas gjennom ulike regler i aksjelovgivningen⁹⁴. I tillegg har Høyesterett innfortolket et effektivt minoritetsvern. Særlig gjelder dette dersom det oppstår et *presserende behov* for vern av aksjeminoriteten⁹⁵. Minoritetshensynet kan derfor få en styrket rettsstilling i enkelte situasjoner⁹⁶.

2.3 Misbruksregelens legislative hensyn

2.3.1 Likhetsprinsippet og vinningsformålet

Det aksjerettslige likhetsprinsippet følger av asl. § 4-1 (1) og er et grunnleggende sammenslutningsrettslig prinsipp⁹⁷. Etter ordlyden har «*alle aksjer [...] lik rett i selskapet*» med mindre annet følger av lov eller vedtekter. Likhetsprinsippet retter seg mot *aksjen* som formuesrettighet⁹⁸.

Likhetsprinsippet sikrer et *formelt og reelt vern* av aksjonærrettighetene i selskapet. *Formelt* sikres rettighetene siden det er likegyldig om aksjeeieren besitter 1 prosent eller 50 prosent av aksjebeholdningen. Aksjene sidestilles med mindre det foreligger et *særlig rettsgrunnlag* som angir noe annet⁹⁹.

⁹² Se punkt 2.3.1.

⁹³ Truyen s. 113 mener at «*alle aksjonærene i prinsippet er underlagt en lojalitetsplikt ved stemmegivningen*». Jeg drøfter ikke om brudd på lojalitetsprinsipper kan utgjøre et eget ugyldighetsgrunnlag.

⁹⁴ asl. §§ 4-16, 4-24, 5-3, 5-17 til 5-21, 8-4, 16-19.

⁹⁵ Rt. 2000 s. 1792 (1799) «*Monteldommen*». Flertallet uttalte at «*[d]et sentrale er etter mitt syn at ordet aksjeeigar må tolkast slik at det gir eit effektivt vern for mindretalsaksjeeigarar[...]*».

⁹⁶ Verken lovteksten, forarbeidene eller rettspraksis gir støtte til at minoritetsvernet generelt skal prioriteres i konkurranse med majoritetsvernet.

⁹⁷ Woxholth (2008) s. 227.

⁹⁸ Personlige forhold hos den enkelte *aksjeeier* har ikke betydning.

⁹⁹ asl. § 4-1 (1).

Reelt sikres likhetsprinsippet siden individuelle forhold hos aksjeeieren ikke har betydning¹⁰⁰. Videre utgjør likhetsprinsippet en selvstendig skranke som beskytter mot urimelig forfordeling i aksjonærfellesskapet. Et eksempel er at kun aksjeeiere med minst to aksjer kan tegne aksjer til parikurs, når aksjekursen er lavere enn selskapets verdier¹⁰¹.

Likhetsprinsippet kan fravikes ved samtykke fra aksjeeierne eller gjennom endring av vedtektene. For vedtektsendring oppstiller aksjeloven et «*dobbelt*» kvalifisert flertallskrav¹⁰². Videre kan likhetsprinsippet tilsidesettes dersom det er et særskilt behov¹⁰³.

Prinsippet om *økonomisk vinning* fremgår av aksjeloven og består av to elementer¹⁰⁴. For det første følger det av asl. § 1-1 (3) nr. 2 at loven ikke gjelder "*selskaper som ikke har økonomisk formål*". Ordlyden kan tolkes som at selskapets *grunnleggende siktemål* er å optimalisere det økonomiske overskuddet for aksjeeierne¹⁰⁵.

Det andre elementet følger av asl. §§ 2-2 (2) lest sammen med 5-19 (1) og 5-20 (1) nr. 5. Reglene skal sikre at det økonomiske overskuddet tilfaller aksjeeierne på et visst tidspunkt¹⁰⁶. En slik forståelse er naturlig siden aksjeeieren og selskapet er to ulike rettssubjekter¹⁰⁷. Det økonomiske overskuddet tilfaller aksjeeierne gjennom utbytteutdeling eller ved realisasjon av aksjeposten.

Samtidig er ikke de to elementene gjensidig utelukkende. Dersom aksjemajoriteten beslutter å gi gave til et veldedig formål etter asl. § 8-6, endres ikke selskapets siktemål om å

¹⁰⁰ For eksempel vil skattemessige konsekvenser hos den enkelte aksjeeier ikke være relevant for misbruksvurderingen.

¹⁰¹ I Rt. 1919 s. 550 (552) mente Høyesterett at aksjeeierne da hadde «*blit tilføiet en retskrænkelse*».

¹⁰² asl. § 5-18.

¹⁰³ For eksempel en rettet emisjon med kapitalnedsettelse med tilhørende kapitalforhøyelse, som endrer det opprinnelige balanseforholdet i aksjene. I Rt. 1966 s. 70 «*Oppsal Borettslag*» ble vedtak om anlegg av garasjer og parkeringsplasser akseptert fordi det fremstod «*som en saklig avgjørelse og innebærer en fornuftig ordning som alt i alt er til gagn for borettslaget*».

¹⁰⁴ Truyen s. 79-82.

¹⁰⁵ Motsatt Sjøfjell (2011) som skriver at dette ikke betyr at «*dette er selskapets eneste formål eller det overordnede formål, og heller ikke at gevinst for aksjonærene skal gå foran alle andre formål eller interesser[.]*». Samme også Werlauf (2011) s. 72 som skriver at samfunnsinteresser "*kan få absolutt forrang for samtlige øvrige bestandele af selskabsinteressen*".

¹⁰⁶ HR-2016-1439-A "*Bergshavendommen*". I avsnitt 97 skriver førstvoterende at «*det anses å følge av det aksjeselskapsrettslige vinningsformålet at aksjeeierne har krav på en rimelig løpende avkastning i form av utbytte når forholdene ligger til rette for dette*».

¹⁰⁷ Unntak for den ulovfestede *ansvarsgjennombruddsnormen*, jf. Nåmdal s. 389-390.

optimalisere vinningsformålet. En vedtektsendring¹⁰⁸ om at virksomheten ikke lengre skal ha et økonomisk siktemål, vil derimot redusere vinningsformålet.

2.4 Har aksjemajoriteten rett til å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet?

2.4.1 Innledning

Utgangspunktet er at selskapets virksomhet skal optimalisere den økonomiske avkastningen for aksjeeierne. Dette forutsetter at den økonomiske avkastningen tilfaller aksjeeierne etter et visst tidspunkt. *Vinningsformålet* utgjør dermed en grunnpilar i aksjeselskapsretten¹⁰⁹. I dette punktet skal jeg drøfte om aksjemajoriteten har rett til å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø¹¹⁰.

Aksjemajoritetens kompetanse beror på en tolkning av selskapsvedtektene¹¹¹. I kapittel 3 skal jeg drøfte vedtektenes betydning som selvstendig rettsgrunnlag og tolkningsmoment i misbruksvurderingen¹¹². Her forutsettes det at vedtektene bare angir *arten av virksomheten*. Det betyr at selskapet har til formål å optimalisere den økonomiske avkastningen for aksjeeierne¹¹³. Aksjemajoritetens rett til å prioritere miljø kan dermed ikke løses kun ved å lese vedtektene¹¹⁴.

2.4.2 Rettskildebildet

Etter ordlyden vil flertallsbeslutninger som er egnet til å gi «*visse aksjeeiere eller andre*» en «*urimelig fordel*» på «*selskapets bekostning*» utgjøre et kvalifisert brudd i selskapsforholdet.

¹⁰⁸ asl. §§ 5-18 og 5-20 (1) punkt 5.

¹⁰⁹ Samme som NOU 1996:3 s. 43, Aarbakke m.fl. s. 99, Bergström/Samuelsson s. 72 og Werlauf (1991) s. 67. Maksimal verdi på selskapets aktiva anses også optimalt i et samfunnsøkonomisk perspektiv, jf. NOU 1996: 3 s. 43. Motsatt Sjøfjell (2011), jf. note 101.

¹¹⁰ Dette må holdes adskilt fra hvilken *relativ vekt* miljøinteresser har i misbruksvurderingen, jf. kapittel 3, punkt 3.3.

¹¹¹ Samme tilnærming som Rt. 1999 s. 1682 (1687) «*Østlendingendommen*».

¹¹² Rt. 1937 s. 439 «*Mosvold Rederi*».

¹¹³ Bråthen s. 76.

¹¹⁴ Sjøfjell (2011) punkt 1.2.2., mener at selskapet kan gå i en "*miljøvennlig retning uten å endre vedtektene og uten å oppfylle stemmekravene som for vedtektsendring*".

Miljø utgjør en bred og sammensatt interessegruppe. Det første spørsmålet er om det å prioritere miljø *kan* utgjøre myndighetsmisbruk.

Miljøinteresser faller klart inn under uttrykket "*..eller andre*". Imidlertid vil ikke beslutningen føre til en kvalifisert ubalanse *mellom* aksjeeierne. Dette fordi tilsidesettelsen av vinningsformålet vil ramme hele aksjonærfellesskapet. Dersom miljø faller inn under misbruksregelen, vil lovregelen også ramme vidt¹¹⁵. Alt dette tilsier at miljøinteresser ikke kan utgjøre myndighetsmisbruk.

På den annen side bruker lovteksten uttrykket på «*..selskapets bekostning*». En beslutning om å tilsidesette vinningsformålet, vil dermed kunne ramme selskapet som helhet¹¹⁶.

Minoritetshensynet tilsier også beslutninger som reduserer vinningsformålet, kan utgjøre myndighetsmisbruk. I alle tilfeller vil lovteksten suppleres av ulovfestede misbruksprinsipper¹¹⁷.

Aksjemajoritetens prioritering av miljø *kan* derfor utgjøre myndighetsmisbruk¹¹⁸.

Spørsmålet videre er om aksjemajoriteten *har rett* til å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljøinteresser¹¹⁹.

Aksjeloven gir aksjemajoriteten rett til å tilgodese tredjeparter¹²⁰ gjennom gaveregelen i asl. § 8-6. Her «*kan*» generalforsamlingen gi «*leilighetsgaver*» og «*gaver til allmennyttig eller liknende formål*» med alminnelig flertall etter asl. § 5-17. Gaven må være «*rimelig*» ut fra «*selskapets stilling og omstendighetene for øvrig*»¹²¹.

¹¹⁵ Dette vil reise spørsmål om tredjepersoner *prosessuelt* kan håndheve miljørettigheter, jf. tvisteloven §§ 1-3, jf. 1-4.

¹¹⁶ For eksempel kan aksjemajoritetens tilsidesettelse av vinningsformålet føre til at selskapet blir mindre attraktivt som investeringsobjekt.

¹¹⁷ Se punkt 2.1.2.

¹¹⁸ Samme som Werlauf (1991) s. 72. Motsatt Truyen som konkluderer på s. 144 at "[a]lminnelige samfunnsinteresser er ikke objekt for reglene om myndighetsmisbruk".

¹¹⁹ Økonomen Milton Friedman hevder at aksjeselskapet bare har ett «samfunnsansvar» og det er å tjene så mye penger som mulig for aksjeeierne. Samme også Harvard Business School-professoren Debora Spar, jf. Bakan, *The Corporation*, s. 45-46.

¹²⁰ Med begrepet *tredjeparter* menes ikke kreditorene. Kreditorvernet er et grunnleggende selskapsrettslig hensyn som blant annet er ivaretatt gjennom kapitalkravet i asl. § 3-1.

¹²¹ I tredje ledd kan også «*[a]ndre gaver*» gis, men da kreves det «*tilslutning fra samtlige aksjeeiere*» og gaven «*må ligge innenfor rammen av de midler som kan benyttes til utdeling av utbytte*».

Det at lovgiver gir aksjemajoriteten rett til å prioritere allmenntilgittige formål, tilsier at miljø er en relevant selskapsinteresse. Imidlertid er regelen begrenset til «gaver» som har sammenheng med et «*allmenntilgittig eller liknende formål*». En gavedisposisjon er noe annet enn å tilsidesette vinningsformålet gjennom et miljøprosjekt¹²². Gaveregelen har derfor liten overføringsverdi til vår problemstilling.

Videre «*kan*» selskapet etter asl. § 8-10 (1) «*stille midler til rådighet eller yte lån eller sikkerhet i forbindelse med erverv av aksjer*». Regelen skal leses i sammenheng med aksjeeiernes innskuddsplikt i asl. § 2-3 nr. 3 og egenkapitalkravet i §§ 8-1, jf. 3-1. Det er bare den frie egenkapital¹²³ som er gjenstand for utdeling. Ordlyden verner om likhetsprinsippet, vinningsformålet og kreditorhensynet.

I forarbeidene¹²⁴ er det uttalt at selskapsfinansierte aksjeerverv kan gi grunnlag for «*spekulasjonsoppkjøp av selskapets aksjer*». Dette vil kunne føre til «*disposisjoner som er til skade for selskapet, og dermed for kreditorer og aksjeeiere, men også for arbeidstakere og andre interessegrupper*».

Bruken av uttrykket «*andre interessegrupper*» tilsier at regelen er ment å beskytte samfunnsinteresser. I juridisk teori er det hevdet at formålet med regelen er å verne mot spekulasjonskjøp som er skadelig for interessegrupper i lokalsamfunnet¹²⁵. Uttalelsene tilsier at samfunnsinteresser *kan vektlegges* av aksjemajoriteten.

Rettskildevikten begrenses av at uttrykket «*andre interessegrupper*» ikke defineres. I tillegg er forarbeidene¹²⁶ taus om regelen skal verne om andre interesser enn kapitalhensynet og aksjonærhensynet. Lovregelen løser derfor ikke spørsmålet om miljø *kan prioriteres på bekostning* av vinningsformålet.

¹²² Samme som Sjøfjell (2011). Hun mener at selskapenes veldedighetsarbeid er «*en tilsløring av den viktige debatten om selskapenes samfunnsansvar*».

¹²³ Woxholth bruker begrepet på s. 157.

¹²⁴ Ot.prp.nr.23 (1996-97) s. 48.

¹²⁵ Truyen s. 142 og Gjertsen s. 19.

¹²⁶ Ot.prp.nr.23 (1996-97) s. 48 og Gjertsen s. 19.

Videre følger det av Innstilling 1970 s. 123 at «*styret og andre som opptrer på vegne av selskapet skal søke å fremme aksjeeiernes interesser innenfor rammen av gjeldende lov og under hensyntagen til de sosiale forpliktelser selskapet har som arbeidsgiver.*» Uttrykket «*sosiale forpliktelser*» tilsier at miljø er selskapsrettslig relevant¹²⁷.

Imidlertid brukes uttrykket «*sosiale forpliktelser*» i sammenheng med ordet «*arbeidsgiver*». Dette tilsier at uttrykket kun gjelder i relasjon til de ansatte. En slik forståelse henger sammen med Ot.prp.nr. 55 (2005-06) s. 114 som gjelder erstatningsregelen i § 17-1.

Her uttaler departementet at:

«det normalt ikke utløser erstatningsansvar dersom et styremedlem mv. i et aksjeselskap [...] treffer beslutninger [...] som tar sikte på å opprettholde driften og arbeidsplassene, selv om en eventuell nedleggelse og oppløsning ville ha gitt aksjeeierne større økonomisk gevinst».

Uttalelsen anerkjenner at hensynet til de ansatte *kan prioriteres på bekostning* av vinningsformålet. Dette er et tungtveiende argument for at vinningsformålet også kan tilsidesettes til fordel for miljø. På den annen side bemerker departementet at:

«[a]nnerledes vil situasjonen kunne være dersom beslutningen i realiteten vil innebære at en tapsbringende virksomhet opprettholdes for kreditorenes regning».

Departementet mener at vinningsformålet ikke kan tilsidesettes dersom kreditorhensynet gjør seg gjeldende. En slik forståelse tilsier at vurderingen retter seg mot definerte typetilfeller. Hvorvidt det *bør* gå et skille mellom hensynet til de ansatte og kreditorhensynet kan imidlertid diskuteres¹²⁸.

¹²⁷ Sandbekk punkt 7.2.2 mener at «*[h]envisningen til arbeidstakernes interesser åpner for et bredere syn på selskapsinteressen enn hva som tidligere har vært..*».

¹²⁸ Det er prinsipielt sett betenkelig at hensynet til ansatte og hensynet til kreditorene skal vurderes ulikt.

Rettskildevekten svekkes av at uttalelsene gjelder erstatningsregelen i asl. § 17-1. Vilklårene for å bli erstatningspliktig er ikke de samme som etter misbruksregelen¹²⁹. I tillegg er det uklart om denne rettsstilstanden gjelder der virksomheten *ikke* er tapsbringende.

Videre påpekes det i Ot.prp.nr.19 (1974-75) at aksjeselskapene skal virke «*innenfor en rasjonelt fastsatt ramme*». På s. 17 sier departementet at regler som tar sikte på å ramme eller avdekke uheldige økonomiske forhold beskytter ikke bare aksjeeiere og kreditorer, men også «*andre interesser som er knyttet til driften*».

Her kan det også vises til forarbeidene til aksjelovgivningen av 1997¹³⁰. Departementet uttaler at:

«forvaltningen av selskapet ikke bare er et spørsmål som berører eierinteresser, men også andre interesser som lovgivningen bør ivareta, blant annet hensynet til ansatte, kreditorer og mer allmenne samfunnsinteresser»¹³¹.

Bruken av uttrykket «*allmenne samfunnsinteresser*» tilsier at miljø er en relevant selskapsinteresse. Departementet drøfter imidlertid ikke om «*samfunnsinteresser*» også kan tilsidesette vinningsformålet. Videre svekkes rettskildevekten av at uttalelsene gjelder drøftelse av krav til styresammensetning i små og store aksjeselskap¹³².

Etter mitt syn gir det ovennevnte grunnlag for at miljø *kan vektlegges* i selskapsstyringen. En slik forståelse henger sammen med oppfatninger i nyere juridisk teori¹³³. Dette står i kontrast til amerikansk og engelsk rett hvor det hevdes at optimalisering av vinningsformålet er selskapets primære oppgave¹³⁴.

¹²⁹ Misbruksregelen har ikke et vilkår om økonomisk tap, jf. punkt 3.2.2.

¹³⁰ Ot.prp.nr.36 (1993-94) s. 67 og Ot.prp.nr.23 (1996-97) s. 64.

¹³¹ Prp.nr. 23 s. 64.

¹³² Ibid.

¹³³ Woxholth s. 115 mener at «*[a]tskillig taler for man bør vurdere forholdet mellom shareholder- og stakeholder-value mer i et kompromissperspektiv enn et motsetningsperspektiv*». Se også Smith s. 61 som mener at «*[e]t aksjeselskaps styrende organer har rettslig adgang til å ta hensyn til samfunnsmessige interesser..*» Samme også Werlauf (1991) s. 30 og Taxell s. 387.

¹³⁴ Se Smith s. 45-53, Aarum s. 371-372 og Lunheim s. 12. Se også «*Ford saken*» (Dodge v. Ford Motor Co) hvor eier Ford (aksjemajoriteten) ikke kunne gi bort overskuddet gjennom prisreduksjoner til kundene.

Rettskildene løser derimot ikke om vinningsformålet også *kan tilsidesettes til fordel for miljø*. Løsningen beror på hva som gir best sammenheng¹³⁵ i aksjelovgivningen.

Først kan det argumenteres med at vinningsformålet *fremgår* av aksjelovens regler. Betydningen av vinningsformålet ser man ved å lese asl. §§ 2-2 (2) sammen med 5-19 (1), 5-20 (1) punkt 5 og 8-6 (3). Dersom aksjeselskapet ikke skal ha til formål å optimalisere den økonomiske avkastningen, kreves det vedtektsendring med kvalifisert stemmekrav.

Videre oppnår aksjeeierne en *ansvarsbegrensning* overfor kreditor ved bruk av aksjeselskapsformen¹³⁶. Økonomisk virksomhet gjennom aksjeselskap vil også ha skattemessig betydning for den enkelte aksjeeier¹³⁷. Den økonomiske begrunnelsen bak selskapsformen, tilsier at aksjemajoriteten ikke kan tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø.

En slik forståelse støttes også av hensynet til aksjeminoriteten. Selv om minoriteten har muligheter til og tre ut av selskapsforholdet¹³⁸, kan aksjemajoritetens beslutning føre til en utsultingssituasjon¹³⁹. I tillegg kan det hevdes at miljø ikke er en del av de tradisjonelle selskapsrettslige hensyn¹⁴⁰. Alt dette tilsier at vinningsformålet setter absolutte skranke for aksjemajoritetens kompetanse.

Dernest kan det vises til forutberegnelighetshensyn. Et krav om at aksjemajoriteten alltid må fremme vinningsformålet, er enklere å forholde seg til enn å vurdere *hvor langt* vinningsformålet kan tilsidesettes. En slik forståelse støttes også av hensynet til å forhindre konflikter mellom aksjeeierne.

På den annen side vil en slik forståelse henge dårlig sammen med uttrykket «*urimelig fordel*» i lovteksten. Urimelighetsvilkåret aksepterer brudd i selskapsforholdet, såfremt beslutningen

¹³⁵ Se note 48.

¹³⁶ asl. § 1-2.

¹³⁷ Det vil ha betydning om aksjeeieren er privatperson eller juridisk person. Er aksjeeier et aksjeselskap vil fritaksmetoden stenge for dobbel-beskatning, jf. sktl. § 2-38.

¹³⁸ asl. §§ 4-15, 4-24 og 16-19.

¹³⁹ *Bergshavendommen* definerer utsulting som «*langvarig manglende eller meget lav utbyttebetaling på tross av god utbyttekapasitet*», jf. avsnitt 77.

¹⁴⁰ Augdahl s. 156

er saklig og forsvarlig begrunnet¹⁴¹. At vinningsformålet setter absolutte grenser vil gi dårlig sammenheng med urimelighetsvilkårets.

Videre viser forarbeidsuttalelsene til erstatningsregelen¹⁴² at hensynet til de ansatte *kan prioriteres* på bekostning av vinningsformålet. At aksjemajoriteten også kan gi gaver til allmennyttige formål, er også et argument for at lovgiver anerkjenner at vinningsformålet ikke setter absolutte kompetanseskranker.

En slik forståelse støttes også av eldre høyesterettspraksis¹⁴³. Her ble tilsidesettelsen av vinningsformålet, akseptert fordi beslutningen fremmet bredere samfunnsinteresser. Særlig stod hensynet til et *velfungerende lokalsamfunn* sentralt i vurderingen. At vinningsformålet kan tilsidesettes henger også sammen med aksjeselskapets funksjon i dagens samfunn¹⁴⁴.

Videre har det vært en *stor rettsutvikling* på miljørettsområdet både nasjonalt og internasjonalt¹⁴⁵ de siste årene. Det at aksjemajoriteten kan prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet, vil også kunne fremme prinsippet om bærekraftig utvikling¹⁴⁶. Et slikt tolkningsresultat støttes også av aksjemajoritetens behov for effektivitet og fleksibilitet i selskapsstyringen.

Endelig kan det hevdes at Grl. § 112 støtter at aksjemajoriteten kan tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø. Det tradisjonelle utgangspunktet har vært at grunnlovsregler ikke får virkning for private rettssubjekter¹⁴⁷. Imidlertid tilsier nyere forarbeidsuttalelser, rettspraksis og juridisk teori, at Grl. § 112 at en slik rettstilstand er fraveket¹⁴⁸.

¹⁴¹ Truyen s. 242 og Ot.prp.nr.19 (1974-75) s. 112.

¹⁴² Ot.prp.nr. 55 (2005-06) s. 114.

¹⁴³ Se note 261.

¹⁴⁴ Ot.prp.nr.19 (1974-75) s. 17.

¹⁴⁵ Se note 24.

¹⁴⁶ Se note 22.

¹⁴⁷ I Innst. S. nr. 163 (1991-1992) s. 6, i relasjon til tidligere Grl. § 110 b, står det at «*de nærmere materielle krav til miljøtiltak vil bli fastlagt gjennom Stortingets lovgivning og annen regelfastsetting*». Smith s. 356-357 skriver at det er «*lov og andre tiltak som skal presisere omfanget av disse grunnsetningene og – eventuelt – utmynte dem i subjektive rettigheter til bærekraft og miljø*».

¹⁴⁸ I Dok. nr. 16 (2011-2012) s. 45 står det at «*[d]ette innebærer at rettigheten må kunne påberopes av enkeltindivider, selv om vurderingstemaet først og fremst er hensynet til flere generasjoner*». Samme oppfatning som Bugge s. 152-158. Tingretten konkluderte også med at Grl. § 112 er en rettighetsbestemmelse i «*Klimasøksmålet*», jf. saksnr. 16-166674TVI-OTIR/06.

En slik forståelse av Grl. § 112 støttes også av høyesterettspraksis¹⁴⁹. Her finnes det eksempler på at miljøhensyn har begrunnet tolkningsresultater som strider mot lovtekstens ordlyd¹⁵⁰. Systemhensyn tilsier derfor at vinningsformålet *ikke setter* absolutte kompetanseskranker for aksjemajoriteten.

Konklusjonen er at aksjemajoriteten *har rett* til å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljøinteresser.

3. Når kan aksjemajoriteten prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet?

3.1 Innledning

I kapittel 3 skal jeg drøfte *i hvilke tilfeller* miljø kan prioriteres på bekostning av vinningsformålet uten at beslutningen utgjør myndighetsmisbruk. For at dette skal gjøres på en fullstendig måte, vil jeg også redegjøre for misbruksregelens *øvrige vilkår*. Her skal jeg avklare *hvilket tidspunkt* misbruksdrøftelsen skal gjøres på. Videre skal jeg avklare hvilket *krav til sammenheng* mellom beslutningen og det påståtte selskapsbruddet som gjelder.

Etter dette skal jeg drøfte innholdet i urimelighetsvilkåret. Urimelighetsvilkåret står helt sentralt når domstolen skal vurdere om beslutningen utgjør myndighetsmisbruk¹⁵¹.

Utfordringen er at rettskildematerialet gir lite veiledning om hvordan vilkåret skal forstås¹⁵². Her skal jeg også drøfte vedtektenes betydning som *selvstendig rettsgrunnlag og tolkningsmoment* i misbruksvurderingen.

Videre skal jeg drøfte aksjemajoritetens *rett til å instruere styret* om å prioritere miljø. Avslutningsvis er målsetningen å oppstille *generelle retningslinjer* for hvor langt vinningsformålet kan tilsidesettes til fordel for miljø.

¹⁴⁹ Rt. 2006 s. 179 «*Støvletheldommen*».

¹⁵⁰ Monsen s. 613-630 (624 og 629).

¹⁵¹ Truyen s. 160.

¹⁵² Se punkt 1.4.

3.2 Misbruksregelens vilkår

3.2.1 Generelt

Misbruksregelens ordlyd refererer til fire kumulative vilkår. Beslutningen må være (i) «*egnet til å gi*» (ii) «*visse aksjeeiere eller andre*» en (iii) «*urimelig fordel*» på (iv) «*andre aksjeeieres eller selskapets bekostning*». Jeg har allerede vært innom vilkår (ii) og vilkår (iv)¹⁵³. I det følgende vil fokuset være på urimelighetsvilkåret og andre tolkningsspørsmål som misbruksregelen reiser.

Urimelighetsvilkårets ordlyd gir anvisning på en *bred og objektiv interesseavveining* av de faktiske forhold¹⁵⁴. Hensynet til effektivitet og fleksibilitet i selskapsstyringen, tilsier at myndighetsmisbruk kun gjelder for *kvalifiserte brudd* i selskapsforholdet¹⁵⁵. Samtidig kan ikke misbruksterskelen være så høy at hensynet til et effektivt minoritetsvern svekkes. Utfordringen er å fastlegge *hvor* denne grensen går.

3.2.2 Egnethetsvilkåret

I følge lovteksten må beslutningen være «*egnet til*» å utgjøre et kvalifisert brudd i selskapsforholdet. Spørsmålet er om det kvalifiserte bruddet *faktisk må være inntrådt* for at beslutningen skal utgjøre myndighetsmisbruk. En utfordring er at beslutningens virkninger ofte ikke viser seg før det er gått lang tid.

Problematikken kan illustreres med følgende eksempel:

Aksjeeierne skal på generalforsamling stemme over forskjellige investeringsprosjekter. Prosjektene vil i ulik grad ivareta miljø og vinningsformålet.

¹⁵³ Se punkt 2.3.2.2.

¹⁵⁴ Truyen s. 160 bruker begrepet «*bred interesseavveining*». I *Borettslagsdommen* skriver førstvoterende at vurderingstemaet er om beslutningen «*fremtrer som en saklig avgjørelse [og] alt i alt er til gagn for borettslaget*».

¹⁵⁵ Se note 68.

Aksjemajoriteten gir styret fullmakt til å prioritere det investeringsprosjektet som i størst grad fremmer miljø uavhengig av vinningsformålet.

Aksjeminoriteten mener at fullmakten utgjør myndighetsmisbruk, siden fullmakten gir styret rett til å tilsidesette vinningsformålet på bekostning av miljø. Aksjemajoriteten innvender at fullmaktvedtaket ikke kan anfektes før det faktisk er tatt i bruk. I tillegg er det på beslutningstidspunktet usikkert hvilke virkninger investeringsprosjektet vil ha for selskapet.

En naturlig språklig forståelse av «*egnet til*» tilsier at det kvalifiserte bruddet ikke må være inntrådt¹⁵⁶. Forarbeidene er taus om hvordan egnethetsvilkåret skal forstås¹⁵⁷. Juridisk teori støtter en minoritetsvennlig tolkning av ordlyden¹⁵⁸. I teorien kreves det kun at beslutningen *har potensiale*¹⁵⁹ til å skape et kvalifisert brudd i selskapsforholdet.

Imidlertid tilsier *rettstekniske hensyn* at det kvalifiserte bruddet må være inntrådt. Hvis ikke vil misbruksvurderingen rette seg mot fremtidige omstendigheter, som kan være vanskelige å forutse på beslutningstidspunktet. Et krav om at det kvalifiserte bruddet må være inntrådt, vil også kunne dempe konfliktnivået mellom aksjeeierne¹⁶⁰¹⁶¹.

På den annen side vil et krav om at virkningene må være inntrådt, vanskeliggjøre bevisetemaet for domstolen. Samtidig som dette vil svekke minoritetsvernet i misbruksregelen. Et krav om faktisk virkning vil også gjøre at etterfølgende omstendigheter *kan avhjelpe* en beslutning, som i utgangspunktet utgjør myndighetsmisbruk¹⁶².

I vårt eksempel ville ikke aksjeminoriteten kunne anfektet fullmaktvedtaket før fullmakten faktisk ble brukt av styret. En slik rettsstilstand ville svekket et effektivt minoritetsvern.

¹⁵⁶ Samme som Truyen s. 158.

¹⁵⁷ Vilkåret ble kodifisert i aksjeloven av 1976 § 9-16. I Innstilling 1970 s. 266-267 drøftes bare om adjektivet «*åpenbart*» skulle tas bort eller ikke.

¹⁵⁸ Samme som Werlauf (1991) s. 129.

¹⁵⁹ Truyen bruker begrepet på s. 156.

¹⁶⁰ Dette gjelder særlig dersom aksjeeierne er uenige om hvilke virkninger beslutningen vil ha for selskapets aksjeverdi.

¹⁶¹ I de eldre svenske og finske generalklausulene gjaldt det også et krav om at virkningene må være inntrådt, jf. FABL. 1895 § 30 (4) og ABL. 1944 § 76 (2).

¹⁶² *Tidsperspektivet* tilsier også at det *bør* gjelde et krav om potensiell virkning. Hvis ikke kan det bli tilfeldig om beslutningens virkninger utgjør myndighetsmisbruk eller ikke. Aksjeminoriteten vil da være prisgitt beslutningens etterfølgende omstendigheter.

Ordlyden og minoritetshensynet, tilsier derfor at det kvalifiserte bruddet ikke må være inntrådt¹⁶³.

Konklusjonen er at det kvalifiserte bruddet *ikke må være inntrådt* for at beslutningen skal utgjøre myndighetsmisbruk¹⁶⁴.

3.2.3 Misbruksregelens vurderingstidspunkt

Det neste spørsmålet er *hvilket tidspunkt* beslutningens potensielle virkninger skal vurderes på. Spørsmålet er viktig fordi omstendigheter etter dette tidspunktet vil kunne avskjæres i misbruksvurderingen¹⁶⁵.

De tre aktuelle vurderingstidspunktene er *beslutningstidspunktet*¹⁶⁶, *oppfyllestidspunktet*¹⁶⁷ og *domsavsigelsestidspunktet*¹⁶⁸. Dersom domsavsigelsestidspunktet gjelder, vil etterfølgende omstendigheter helt frem til domsavsigelsen kunne vektlegges¹⁶⁹.

Problematikken kan illustreres med følgende eksempel:

Et selskap driver investeringsvirksomhet hvor siktemålet er å optimalisere vinningsformålet. Aksjemajoriteten beslutter at selskapet skal investere i et vindmølleprosjekt på bekostning av investering i et aksjefond. Vindmølleprosjektet fremmer miljø, men bringer med seg økte drifts- og produksjonskostnader både på kort og lang sikt. Aksjeminoriteten mener at beslutningen utgjør myndighetsmisbruk, siden vindmølleprosjektet ikke optimaliserer vinningsformålet.

Frem til domsavsigelsen viser det seg at vindmølleprosjektet førte med seg en positiv reklameeffekt. Som følge av investeringen oppnår aksjeselskapet goodwill¹⁷⁰ i

¹⁶³ Et slikt tolkningsresultat er også rimelig siden det er aksjemajoriteten som bestemmer styrets sammensetning, jf. asl. §§ 6-3, jf. 5-17. I motsatt fall vil aksjemajoriteten ha kontroll over tidspunktet beslutningen kan anfektes på.

¹⁶⁴ Samme som Sandbekk punkt 6.1 og Werlauf (1991) s. 202.

¹⁶⁵ Truyen bruker begrepet på s. 107

¹⁶⁶ Når møteprotokollen er signert, jf. asl. § 5-16 (3).

¹⁶⁷ Dette er samme tidspunkt som avtaleloven § 36.

¹⁶⁸ Dette fordi det er domstolen som håndhever reglene om myndighetsmisbruk.

¹⁶⁹ Se tvl. § 21-2.

bransjen og samfunnet generelt. Beslutningen førte til en uforutsett økning av aksjenes verdi. Verdiøkningen hadde ikke inntrådt dersom aksjemajoriteten hadde valgt aksjefondet som investeringsobjekt. Aksjeeierne er uenige om den utforutsette reklameeffekten kan vektlegges i misbruksvurderingen.

Etter ordlyden må beslutningen være «egnet til» å utgjøre et kvalifisert brudd i selskapsforholdet. I punkt 3.2.2., har jeg vist at det kvalifiserte bruddet ikke må være inntrådt for at beslutningen utgjør myndighetsmisbruk. Lovteksten er imidlertid taus om *hvilket tidspunkt* misbruksvurderingen skal vurderes på.

I forarbeidene uttales det kun at beslutningen må bygge på et «*saklig og forsvarlig grunnlag*»¹⁷¹. Tidspunktet for misbruksvurderingen drøftes ikke. Forarbeidene gir heller ingen veiledning for problemstillingen. Etter mitt syn åpner uttrykket «*saklig og forsvarlig grunnlag*» både for at beslutnings- og domsavsigelsestidspunktet legges til grunn¹⁷².

En viss veiledning følger av høyesterettsdommen om *sameiet i Niels Juels gate 18*¹⁷³. Saken gjaldt fordeling av fellesutgifter. Sameiet endret den vedtektsfestede fordelingsnøkkelen slik at kontorseksjoner i første etasje måtte dekke en større andel av fellesutgiftene. Et sentralt argument for utgiftsøkningen var at kontorlokalenes besøkende i større grad brukte fellesarealene¹⁷⁴.

I domspremissene står det at sameiets prosessfullmektig ba om at «*spørsmålet [...] blir vurdert ut fra forholdene da stevning ble uttatt og ikke da vedtektene ble fastsatt*». Uttalelsen kan tolkes som at beslutningstidspunktet gjelder, med mindre annet kreves av saksøker og aksepteres av domstolen¹⁷⁵.

¹⁷⁰ Goodwill «er differansen mellom anskaffelseskost ved kjøp av en virksomhet og virkelig verdi av identifiserbare eiendeler og gjeld i virksomheten», jf. regnskapsloven § 5-7.

¹⁷¹ Ot.prp.nr.19 (1974-75) s. 112. Uttalelsen er knyttet til tidligere asl. § 9-16 av 1976, men rettstilstanden er videreført i aksjeloven av 1997.

¹⁷² Motsatt Truyen s. 107 som mener at forarbeidsuttalelsene «*kanskje*» tyder på at beslutningstidspunktet er avgjørende.

¹⁷³ Rt. 1991 s. 892.

¹⁷⁴ Dommens s. 896.

¹⁷⁵ Samme også Truyen s. 107. Han skriver at «*det synes forutsatt at beslutningstidspunktet ville vært det avgjørende*» uten en slik aksept fra sameiet.

Imidlertid kan det ikke utelukkes at Høyesterett, uavhengig av fullmektigens krav, ville lagt til grunn stevningstidspunktet. I tillegg drøftes ikke betydningen valget av tidspunkt har for misbruksvurderingen. Førstvoterende virker ikke å være seg bevisst problemstillingen som oppstår. Dette svekker rettskildevekten av uttalelsene.

Bortsett fra dommen finnes det ikke høyesterettspraksis som gir veiledning til problemstillingen. Imidlertid finnes det uttalelser i underrettspraksis. Her vises det til *Kiær & co dommen*¹⁷⁶. Saken gjaldt beslutning om å gi konsernbidrag fra datterselskap til morselskapet uten at datterselskapets aksjeminoritet ble kompensert for manglende utdeling. Aksjeminoriteten ble økonomisk kompensert før domsavsigelsestidspunktet.

Selv om aksjeminoriteten ble økonomisk kompensert, mente lagmannsretten at vedtaket fortsatt var ugyldig. Domsresultatet tilsier at etterfølgende omstendigheter avskjæres etter beslutningstidspunktet¹⁷⁷. Imidlertid bemerket retten at:

«[e]tterfølgende omstendigheter kan muligens tas i betraktning dersom de medfører at partene kommer i samme stilling som de ville ha gjort om omstendighetene forelå på beslutningstidspunktet»¹⁷⁸.

Uttalelsen åpner for at etterfølgende omstendigheter *kan reparere* en beslutning som er ugyldig på beslutningstidspunktet. Samtidig er det uklart om retten mener at etterfølgende omstendigheter *utskyter* misbruksvurderingen til domsavsigelsestidspunktet, eller om omstendighetene *supplerer* misbruksvurderingen på beslutningstidspunktet.

Videre svekkes rettskildevekten av at problemstillingen ikke drøftes nærmere. Dersom retten mente at etterfølgende omstendigheter har betydning frem til domsavsigelsen, kunne retten vektlagt dette i den konkrete saken. Aksjeminoriteten ble økonomisk kompensert før domstolsbehandlingen.

¹⁷⁶ RG 1991 s. 896.

¹⁷⁷ I samme retning RG 1984 s. 886.

¹⁷⁸ Dommens s. 906.

Verken lovteksten, forarbeidene eller rettspraksis løser dermed spørsmålet om hvilket tidspunkt beslutningens potensielle virkninger skal vurderes på. Det avgjørende er hvilket tolkningsresultat som gir best sammenheng i aksjelovgivningen¹⁷⁹.

Et argument for at domstidspunktet legges til grunn, er hensynet til et *best mulig faktisk avgjørelsesgrunnlag*¹⁸⁰. I eksempelet innledningsvis vil aksjenes verdistigning fremme selskapets vinningsformål. Aksjemajoritetens behov for effektivitet og fleksibilitet, tilsier da at reklameeffekten vektlegges. En slik forståelse av vurderingstidspunktet er også i tråd med asl. § 3-6¹⁸¹.

Videre støttes et slikt tolkningsresultat av erstatningsregelen i asl. § 17-1. Beregningen av det økonomiske tapet skal her skje på domsavsigelsestidspunktet¹⁸². Etterfølgende omstendigheter frem til domsavsigelsen vil ha betydning for om erstatningsvilkårene er oppfylt. Sammenhengen med erstatningsregelen, tilsier at domsavsigelsestidspunktet gjelder.

Imidlertid har spørsmål om tapsberegning begrenset overføringsverdi til misbruksregelen. Etter misbruksregelen er det ikke et vilkår at beslutningen har medført et *økonomisk tap*¹⁸³. I motsatt fall kan aksjemajoriteten spekulere¹⁸⁴ i beslutningens faktiske virkninger. Tilfeldigheter¹⁸⁵ vil da kunne avgjøre om beslutningen utgjør myndighetsmisbruk eller ikke.

Videre krever egnethetsvilkåret bare at beslutningen har *potensiale* til å skape et kvalifisert brudd i selskapsforholdet¹⁸⁶. Det er da naturlig at forholdene på beslutningstidspunktet også blir tidspunktet for misbruksvurderingen. Sammenhengen med egnethetsvilkåret, tilsier derfor at misbruksvurderingen retter seg mot forholdene på beslutningstidspunktet.

¹⁷⁹ Se note 48.

¹⁸⁰ Se tvl. § 21-2.

¹⁸¹ Etter asl. § 3-6 (2) skal «*virkelig verdi*» beregnes «*på dagen for overføringen*» og ikke da beslutningen ble fattet av generalforsamlingen.

¹⁸² Aarum s. 335 og Truyen s. 108.

¹⁸³ Samme Truyen s. 108.

¹⁸⁴ For eksempel at miljøprosjektet vil innvirke positivt på aksjenes verdi på lengre sikt.

¹⁸⁵ En beslutning som objektivt sett var rimelig, kan da bli urimelig som følge av etterfølgende omstendigheter.

¹⁸⁶ Se punkt 3.2.1.

En slik forståelse støttes også av juridisk teori¹⁸⁷. Samtidig vil etterfølgende omstendigheter kunne vektlegges dersom de faller innenfor beslutningens *potensielle virkninger* på beslutningstidspunktet. I eksempelet innledningsvis vil reklameeffekten kunne vektlegges, dersom reklameeffekten var en *rimelig følge*¹⁸⁸ av investeringens potensielle virkninger på beslutningstidspunktet¹⁸⁹.

Konklusjonen er at misbruksvurderingen retter seg mot forholdene på beslutningstidspunktet.

3.3 Urimelighetsvilkåret

3.3.1 Innledning

Det avgjørende kriteriet for om beslutningen utgjør myndighetsmisbruk, er urimelighetsvilkåret. Lovteksten, forarbeidene og rettspraksis gir lite veiledning¹⁹⁰ om (i) hvor misbruksterskelen går¹⁹¹ og (ii) hvilke argumenter som er relevante.

I kapittel 2 har jeg fastslått at aksjemajoriteten *har rett* til å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet. Den vanskelige vurderingen er *hvor langt* vinningsformålet kan tilsidesettes til fordel for miljø, før beslutningen utgjør myndighetsmisbruk.

Fremstillingen videre vil jeg dele i to. I den første delen skal jeg drøfte *hvilken betydning* vedtektene har i misbruksvurderingen. Her skal jeg også avklare *om* vinningsformålet setter grenser for aksjeflertallets instruksjonsrett overfor styret ved miljøspørsmål.

I den andre delen er målsetningen å fastlegge *generelle retningslinjer*¹⁹² for hvor langt vinningsformålet kan tilsidesettes til fordel for miljø. Både hvilke argumenter som er relevante og i hvilken grad vinningsformålet kan tilsidesettes, skal analyseres.

¹⁸⁷ Truyen s. 109.

¹⁸⁸ Samme Huffer s. 246-247 for tysk rett. RG 1984 s. 886 kan også tolkes slik, jf. note 179.

¹⁸⁹ Etterfølgende omstendigheter *som svekker* vinningsformålet vil ha betydning på samme måte som omstendigheter *som fremmer* vinningsformålet.

¹⁹⁰ I motsetning til avtl. § 36 som fastsetter momenter i lovteksten. Lilleholt s. 58 skriver at ordet «*urimelig er innhaldslaust*» og gir lite veiledning.

¹⁹¹ Truyen s. 200 knytter misbruksterskelen til en «*idealnorm*» som blir en retningslinje i urimelighetsvurderingen. Jeg bruker ikke dette begrepet siden ordet i seg selv ikke gir veiledning.

Før jeg går videre, vil jeg først skrive noe om den *metodiske tilnærmingen* til urimelighetsvilkåret. Som nevnt i kapittel 2, tilsier ordet «*urimelig*» at aksjeflertallet har et *absolutt styringsrom*¹⁹³. Dersom beslutningen faller utenfor dette absolute styringsrommet, blir spørsmålet om beslutningen likevel kan aksepteres.

I juridisk teori er det ulik metodiske tilnærming til urimelighetsvilkåret¹⁹⁴. Ut fra forarbeidene og høyesterettspraksis, stilles det krav om at beslutningen må være «*saklig og forsvarlig begrunnet*».¹⁹⁵ Min forutsetning er at tilsidesettelsen av vinningsformålet utgjør et brudd i selskapsforholdet¹⁹⁶. Det avgjørende vurderingstemaet blir da om beslutningen er *saklig og forsvarlig* begrunnet.

3.3.2 Vedtektene som selvstendig skranke og tolkningsmoment

Det følger av asl. §§ 2-2, jf. 2-1 at selskapets stiftelsesdokument må inneholde vedtekter. Vedtektene beskriver selskapets «*virksomhet*», jf. § 2-2 (1) tredje punkt. En beslutning som bryter med virksomhetsbeskrivelsen utgjør *et selvstendig ugyldighetsgrunnlag*¹⁹⁷¹⁹⁸.

Videre kan aksjeeierne endre vedtektene «*med minst to tredeler så vel av de avgitte stemmer som av den aksjekapital som er representert på generalforsamlingen*», jf. asl. § 5-18 (1)¹⁹⁹. Vedtektene utgjør bare en kompetanseskranke dersom stemmegivningen ligger i intervallet

¹⁹² Se Nygaard s. 348.

¹⁹³ Se punkt 2.2.1.

¹⁹⁴ Truyen s. 187 deler vilkåret opp i en inngrepsterskel og et saklighetsvilkår. Gina Bråthen s. 160 bruker begrepet «*forholdsmessighetsvurdering*» om sistnevnte. Begge to anerkjenner at det må gjøres en konkret vurdering dersom beslutningen faller utenfor inngrepsterskelen. Jeg følger Truyen sin terminologi da den henger sammen forarbeidenes fremheving av saklighet. Motsatt Minde s. 54 som skriver at Bråthen sin tilnærming er «*mer pedagogisk*».

¹⁹⁵ Ot. Prp. Nr. 19 (74-75) s. 111.

¹⁹⁶ Avgjørende blir da om beslutningen er «*saklig og forsvarlig begrunnet*».

¹⁹⁷ Rt. 1937 s. 439 «*Mosvold Rederi*». Vedtektene sa at rederiet skulle «*drive skibsrederi og hva dermed står i forbindelse*». Beslutning om å låne penger til et selskap var derfor etter førstvoterendes syn «*utenfor selskapets formål således som dette [...] er bestemt*».

¹⁹⁸ Ved spørsmål om brudd på vedtektene er fokuset på beslutningens *art og omfang*. Etter misbruksregelen er vurderingstemaet *hvilke potensielle virkninger* beslutningen har for aksjeeierne eller selskapet, jf. Gomard s. 130.

¹⁹⁹ Stemmerettsbegrensninger vil derfor kunne ha avgjørende betydning for stemmegivningen, jf. asl. § 4-1.

mellom alminnelig flertall og kvalifisert flertall²⁰⁰. Forutsetningen min er at aksjemajoriteten ikke oppfyller stemmekravet for vedtektsendring.

I et slikt tilfelle, blir spørsmålet hvilken betydning vedtektene har som tolkningsmoment i misbruksvurderingen. I det følgende skal jeg først avklare hvordan vedtektene skal forstås. Deretter skal jeg avklare hvilken *rettskildevekt* tolkningsbidrag fra vedtektene har i misbruksvurderingen.

3.3.2.1 Rettskildebildet

Verken lovteksten eller forarbeidene angir *hvordan* vedtektene skal tolkes²⁰¹.

Rettsanvenderen kan enten anlegge en objektiv eller subjektiv tolkningsstil. Alternativt kan både den objektive og subjektive tolkningsstilen kombineres. Fastleggelsen av tolkningsstil vil ha betydning for hvilke tolkningsbidrag vedtektene gir²⁰².

Høyesterettspraksis²⁰³ og juridisk teori²⁰⁴ tilsier at vedtektene skal tolkes objektivt. En slik forståelse henger sammen med avtalerettslige tolkningsprinsipper²⁰⁵. Samtidig utelukker ikke høyesterettspraksis at forarbeidene til vedtektene og myndighetspraksis kan ha betydning som tolkningsmomenter²⁰⁶.

Hensynet til fremtidige aksjeeiere støtter også en objektiv tolkningsstil. En slik forståelse henger sammen med formålet bak Foretaksregistering. Formålet er at tredjepersoner og fremtidige medkontrahenter skal kunne vurdere selskapet ved å lese virksomhetsbeskrivelsen²⁰⁷. Vedtektene skal derfor som utgangspunkt tolkes objektivt.

²⁰⁰ asl. § 5-18 (3) gir mulighet til å vedtektsfeste strengere stemmekrav.

²⁰¹ Bråthen s. 78 og Woxholth s. 99.

²⁰² En objektiv forståelse av vedtektenes ordlyd vil gå foran aksjeeiernes eventuelle personlige oppfatning.

²⁰³ Rt. 1994 s. 471.

²⁰⁴ Woxholth s. 100. Bråthen s. 78 skriver at subjektive oppfatninger blant stifterne eller eierne på et senere tidspunkt, har «*liten gjennomslagskraft, i hvert fall i forhold til en klar ordlyd*».

²⁰⁵ Rt. 1997 s. 1807 (1813) og Gjertsen s. 120.

²⁰⁶ Rt. 2011 s. 1641 og Rt. 2013 s. 241, jf. Bråthen s. 78.

²⁰⁷ Woxholth s. 374.

Videre skal det avklares hvilken *rettskildevekt* tolkningsbidrag har i misbruksvurderingen. Utgangspunktet er at tolkningsbidrag fra vedtektene er tungtveiende²⁰⁸. En utfordring er at vedtektene ofte bare angir *arten* av virksomheten. Samtidig som artsbeskrivelsen ofte er vagt utformet. En vagt utformet virksomhetsbeskrivelse, vil gi lite veiledning om hvor langt aksjemajoriteten kan prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet²⁰⁹.

Vedtekter som sier at selskapet skal «*drive investeringsvirksomhet av enhver art*», gir for eksempel ingen veiledning om selskapets *investeringsobjekter*. Det eneste ordlyden sier er at virksomheten skal være et *investeringssubjekt*²¹⁰. Investeringsobjektet kan både være fast eiendom i Bergen, eller et vindmølleprosjekt i Danmark.

På den annen side kan *formålet* med virksomhetsbeskrivelsen tilsi at vinningsformålet tilsidesettes i minst mulig grad. Dette fordi virksomhetsbeskrivelsen utgjør et virkemiddel for *hvordan* selskapet skal optimalisere vinningsformålet²¹¹. En beslutning som ikke er egnet til å oppfylle denne målsetningen, vil da kunne stride mot formålet bak virksomhetsbeskrivelsen.

Imidlertid vil en slik tolkning av formålet gi lite sammenheng med aksjemajoritetens rett til å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet²¹². Så lenge beslutningen faller innenfor virksomhetsbeskrivelsen, *bør* ikke formålet gå foran virksomhetsbeskrivelsens språklige utforming. Virksomhetsbeskrivelsens *språklige utforming* avgjør derfor hvilken rettskildevekt tolkningsbidrag har i misbruksvurderingen.

Konklusjonen er at dersom vedtektene gir *språklige* tolkningsbidrag, vil disse være tungtveiende i misbruksvurderingen.

3.3.2.2 Kreves det et kvalifisert flertallskrav dersom aksjemajoriteten vil instruere styret om å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø?

²⁰⁸ Tolkningsbidrag fra vedtektene kan påvirke misbruksterskelen, jf. Truyen s. 200.

²⁰⁹ Annerledes dersom virksomhetsbeskrivelsen sier noe selskapets tilnærming til miljøinteresser.

²¹⁰ En beslutning om å starte et «*Management-selskap*» som skal *drifte* skip vil være i strid med nevnte virksomhetsbeskrivelse.

²¹¹ Bråthen s. 76.

²¹² Se punkt 2.3.2.2.

Jeg forutsetter at selskapet driver ulik form for investeringsvirksomhet. Videre forutsettes det at instruksjonen faller innenfor virksomhetsbeskrivelsen i vedtektene²¹³. Aksjemajoriteten instruerer styret med alminnelige flertall om å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø.

Spørsmålet er om en instruksjon til styret om å prioritere miljø krever flertallskrav som for vedtektsendring²¹⁴. En beslutning som ikke er truffet med nødvendig flertallskrav er alltid selskapsrettslig ugyldig²¹⁵.

Problematikken kan illustreres med følgende eksempel:

På generalforsamlingen beslutter aksjemajoriteten å investere i et shippingselskap som ønsker å bygge nye miljøvennlige skip i tørrbulk-segmentet²¹⁶. Etter aksjemajoritetens syn er investeringen innenfor virksomhetsbeskrivelsen i vedtektene. Aksjemajoriteten instruerer derfor styret om å gjennomføre beslutningen med alminnelige flertall.

Aksjeminoriteten mener at det kreves et kvalifisert stemmekrav for instruksjonen. Dette fordi shippingselskapets kostnader i forbindelse med erverv og drift av de miljøvennlige skipene er høye. I tillegg har shipping-markedet vært dårlig i lang tid. Utsiktene for økonomisk avkastning er derfor svært liten. Aksjemajoriteten erkjenner alt dette, men mener at så lenge investeringen faller innenfor virksomhetsbeskrivelsen så kreves det ikke et strengere stemmekrav.

Utgangspunktet er at selskapet må vedtektsfeste dersom det ikke skal optimalisere vinningsformålet i selskapsstyringen²¹⁷. Det betyr at aksjemajoriteten ikke kan instruere styret om å gjennomføre beslutninger som *aldri vil være egnet* til å gi økonomisk avkastning.

Siden instruksjonen ikke optimaliserer vinningsformålet, vil den kunne stride mot *ulovfestede aksjerettslige misbruksprinsipper²¹⁸*. I så fall vil vinningsformålet sette kompetanseskranker

²¹³ Vedtektene er taus om i hvilken grad miljø kan vektlegges i selskapsstyringen.

²¹⁴ Problemstillingen er verken identifisert eller problematisert i rettskildematerialet.

²¹⁵ asl. §§ 5-17 til 5-20, jf. 5-22.

²¹⁶ Investering i nye miljøvennlige skip er dagsaktuelt:

<https://www.abcnyheter.no/reise/reisenyheter/2018/04/20/195389748/hurtigruten-gjor-tidenes-oppgradering>

²¹⁷ asl. § 2-2 (2).

for aksjemajoritetens instruksjonsrett. Problemstillingen må løses ved å avveie hensynet bak stemmekravet til vedtektsendring mot hensynet til aksjemajoritetens instruksjonsrett.

Etter asl. § 5-18 (1) kreves det «*tilslutning fra minst to tredeler så vel av de avgitte stemmer som av den aksjekapital som er representert på generalforsamlingen*» for å endre vedtektene. Det forutsettes at vedtektene ikke har «*strengere flertallskrav*» enn hva loven angir, jf. tredje ledd. I forarbeidene står det at flertallskravet for vedtektsendring skal ivareta minoritetshensynet²¹⁹.

Et strengere flertallskrav henger også sammen med *funksjonen* vedtektene har i aksjeselskapsretten. I juridisk teori er vedtektene beskrevet som aksjeselskapets grunnlov²²⁰. Dette fordi vedtektene både etablerer selve selskapsstrukturen, samt binder selskapet og deltakerne utad. Et effektivt minoritetsvern tilsier at beslutninger som ikke optimaliserer vinningsformålet, *bør* treffes med et kvalifisert stemmekrav.

En slik forståelse støttes også av regelen i asl. § 5-20 (1) punkt 5. Her stilles det krav om «*tilslutning fra samtlige aksjeeiere*» for beslutninger som gjør at «*rett til utbytte [...] reduseres ved bestemmelse som nevnt i § 2-2 annet ledd*». Regelen gir uttrykk for vinningsformålets rettskildevekt i aksjeselskapsretten^{221 222}.

Imidlertid gjelder enstemmighetskravet beslutninger hvor virksomheten ikke lenger «*skal ha til formål å skaffe aksjeeierne økonomisk utbytte*», jf. asl. § 2-2 (2). I vårt eksempel skal selskapet fortsatt ha «*til formål*» å skaffe aksjeeierne økonomisk avkastning. Poenget er at beslutningen ikke optimaliserer vinningsformålet *i det konkrete tilfellet*. Bestemmelsen har derfor liten overføringsverdi.

Videre vil et kvalifisert stemmekrav stride mot aksjemajoritetens behov for effektivitet og fleksibilitet i selskapsstyringen²²³. Et kvalifisert stemmekrav kan føre til at

²¹⁸ Styret kan da bli ansvarlig etter asl. § 6-28 (2).

²¹⁹ Ot.prp.nr. 23 (1996-97) s. 104.

²²⁰ Woxholth s. 98.

²²¹ Lest i sammenheng med asl. §§ 1-1 (3) punkt 2 og 2-2 (2).

²²² Se også det enda strengere stemmekravet i asl. § 5-19 (1).

²²³ Se punkt 2.2.1.

generalforsamlingen blir handlingslammet som styringsorgan. I tillegg vil et kvalifisert stemmekrav skape en *uklar grense* mot misbruksregelens virkeområde.

I tillegg har jeg i kapittel 2 vist at aksjemajoriteten *kan* prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet i selskapsstyringen. Det avgjørende punktet er i *hvilken grad* vinningsformålet kan tilsidesettes før beslutningen utgjør myndighetsmisbruk.

Dersom spørsmålet er om stemmekravet til vedtektsendring *skulle vært* oppfylt, flyttes rimelighetsvurderingen tilsvarende. En slik rettsstilstand vil bli mindre forutsigbar for aktørene. Dette fordi misbruksregelen bygger på ulovfestede prinsipper utviklet gjennom langvarig rettspraksis og juridisk teori²²⁴. Rettskildematerialet gir derfor *en viss veiledning* om regelens innhold.

Videre kan man risikere en *dobbel saklighetsvurdering* hvor mange av de samme momentene er relevant²²⁵. I tillegg kan det oppstå tilfeller hvor instruksjonen ikke burde vært truffet med kvalifisert stemmekrav, men beslutningen likevel regnes som myndighetsmisbruk²²⁶. Grensen for hvilket regelsett som skal påberopes vil da bli uklar.

Systemhensyn tilsier at det først vurderes om beslutningen faller innenfor virksomhetsbeskrivelsen i vedtektene. Virksomhetsbeskrivelsen tolkes etter en objektiv tolkningsstil²²⁷. Bryter beslutningen med virksomhetsbeskrivelsen, utgjør dette et selvstendig ugyldighetsgrunnlag²²⁸.

Faller beslutningen innenfor virksomhetsbeskrivelsen, blir spørsmålet om instruksjonen utgjør myndighetsmisbruk etter asl. § 5-21. Et slikt tolkningsresultat støttes av misbruksregelens funksjon og er forutsigbart for aksjeeierne.

²²⁴ En av funksjonene til misbruksregelen er at den skal være fleksibel og tilpasningsdyktig.

²²⁵ En dobbel saklighetsvurdering av selskapsforholdet og den konkrete beslutningen.

²²⁶ For eksempel at beslutningen faller innenfor vedtektene, men at beslutningens potensielle virkninger på beslutningstidspunktet likevel ikke aksepteres.

²²⁷ Se punkt. 3.3.2.1.

²²⁸ Se note 198.

Konklusjonen er at aksjemajoriteten kan instruere styret om å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø uten et kvalifisert flertallskrav²²⁹.

3.4 Generelle retningslinjer for når miljø kan prioriteres av aksjemajoriteten

3.4.1 Innledning

I kapittel 2 har vi sett at aksjemajoriteten *kan* prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet, mot aksjeminoritetens stemmegivning. Videre har vi sett at vedtektene *kan* utgjøre et selvstendig ugyldighetsgrunnlag og tolkningsmoment. I tillegg har jeg vist at aksjemajoriteten kan instruere styret om prioritere miljø med alminnelig flertall.

Spørsmålet videre er *i hvilken grad* aksjemajoriteten kan prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet²³⁰ før beslutningen utgjør myndighetsmisbruk. Vurderingstemaet er om beslutningen er «*saklig og forsvarlig begrunnet*»²³¹. Forarbeidsuttalelsen gir isolert sett lite veiledning. Det å fastlegge en generell grense er vanskelig fordi vurderingen knytter seg til konkrete omstendigheter.

3.4.2 Rettskildebildet

Saklighetsvilkåret gir aksjemajoriteten²³² rett til å treffe beslutninger som er egnet til å krenke selskapsforholdet²³³. Ordet *saklig* tilsier at beslutningen må ivareta *selskapets interesser*, og at beslutningen må være truffet etter en *forsvarlig avveining* av de motstridende interessene. Det avgjørende er om miljøfordelene kan kompensere for bruddet i selskapsforholdet²³⁴.

²²⁹ Dette forutsetter at virksomhetsbeskrivelsen i vedtektene ikke stenger for en slik instruksjon.

²³⁰ Jeg avgrenser mot gavedisposisjoner etter asl. § 8-6.

²³¹ Ot. prp. nr. 19 (74-75) s. 111.

²³² Aksjemajoriteten har bevisbyrden for at saklighetsvilkåret er oppfylt, jf. Truyen s. 273 og Werlauf (1991) s. 28.

²³³ Se note 195.

²³⁴ Samme som Truyen s. 242. Han skriver at "*spørsmålet er i hvilken grad krenkelsen av det ene prinsippet kan oppveies av at det andre prinsippet etterleves*".

Beslutningen vil bare være *saklig* frem til miljøinteressene ikke lenger kan oppveie for manglende optimalisering av vinningsformålet. Min forutsetning er at aksjemajoriteten ikke har til hensikt å fremme vinningsformålet. Det betyr at aksjemajoriteten *tar et bevisst valg* om å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø²³⁵.

Det rettslige utgangspunktet er at beslutninger som aldri er egnet til å *fremme* vinningsformålet ikke er saklig begrunnet²³⁶. Det betyr at aksjemajoritetens beslutning *alltid* må fremme vinningsformålet til en viss grad. Spørsmålet er *hvor langt* vinningsformålet kan tilsidesettes før beslutningen ikke er «*saklig og forsvarlig begrunnet*»²³⁷.

Det første argumentet i saklighetsvurderingen er *tolkningsbidrag fra vedtektene*²³⁸. Jeg forutsetter at beslutningen faller innenfor virksomhetsbeskrivelsen. Vedtektene kan fortsatt gi tolkningsbidrag i en slik situasjon²³⁹. Som jeg har vist i punkt 3.3.2.1, skal vedtektene tolkes objektivt hvor subjektive momenter kan supplere saklighetsvurderingen.

Rettskildevekten av tolkningsbidrag fra vedtektene er høy²⁴⁰. Rettskildevekten vil imidlertid avhenge av vedtektenes språklige utforming. Jo mer presis virksomhetsbeskrivelsen er, jo større rettskildevekt vil tolkningsbidragene ha. I eksempelet ovenfor²⁴¹ vil vedtektene gi lite veiledning om *hvor langt* vinningsformålet kan tilsidesettes. I slike tilfeller må saklighetsvurderingen rette seg mot andre argumenter.

Først kan det vises til sammenhengen mellom investeringskostnaden, selskapets økonomiske stilling og fremtidige inntjeningsmuligheter²⁴². Jo mer investeringskostnaden innvirker negativt på selskapets økonomiske stilling, jo mer sannsynlig er det at saklighetsvilkåret ikke er oppfylt. Samtidig må investeringskostnaden vurderes mot fremtidige

²³⁵ Dette er noe annet enn at siktemålet er å optimalisere vinningsformålet, men strategien feilet. I et slikt tilfelle vil inngrepsterskelen være høy, jf. NOU 1996:3 s. 74.

²³⁶ asl. §§ 2-2 (2), jf. 5-19 og 5-20. Se også asl. § 1-1 (3) punkt 2.

²³⁷ Jeg forutsetter at aksjemajoriteten har gitt en *tilstrekkelig begrunnelse* for avgjørelsen. Manglende begrunnelse og dokumentasjon kan være en saksbehandlingsfeil som fører til ugyldighet, jf. asl. § 5-22.

²³⁸ Se punkt 3.3.2.

²³⁹ Se punkt 3.3.2.1.

²⁴⁰ Se punkt 3.3.2.1.

²⁴¹ Se punkt 3.3.2.1.

²⁴² Samme som *Freidommen*. Førstvoterende skriver at gaven «*tiltrods for sin størrelse dog ikke, efter hvad jeg kan finde, staar i misforhold til selskapets ressourser eller de økonomiske fordele, som i de senere aar er tilflydt aktionærene selv av selskapets virksomhet*».

inntjeningsmuligheter. Jo mer sannsynlig det er at investeringen vil gi økonomisk avkastning, desto mer tilsier at saklighetsvilkåret er oppfylt.

Et problem med å vektlegge fremtidige inntjeningsmuligheter, er at disse ofte beror på et usikkert grunnlag. Slike vurderinger er også lite egnet for domstolsprøving²⁴³. Min forutsetning er at vinningsformålet ikke optimaliseres verken på kort eller lang sikt. Manglende fremtidige inntjeningsmuligheter trekker i retning av at saklighetsvilkåret ikke er oppfylt.

På den annen side vil det ha betydning om beslutningen *fører med seg uforutsette fordeler som kan påvirke selskapsforholdet*.²⁴⁴ Som jeg har vist, kan utforutsette omstendigheter i visse tilfeller vektlegges²⁴⁵ i misbruksvurderingen. Jo mer sannsynlig det er at prioritering av miljø vil kunne innvirke positivt på selskapsforholdet, desto mer tilsier at saklighetsvilkåret er oppfylt²⁴⁶.

Videre vil *mulighetene aksjeminoriteten* har til å komme seg ut av selskapsforholdet være av betydning²⁴⁷. En slik forståelse støttes av høyesterettspraksis²⁴⁸, og viser at minoritetsvernet styrkes dersom aksjeeieren ikke har reelle muligheter til og tre ut av selskapsforholdet²⁴⁹. Jo mindre mulighet aksjeminoriteten har til å komme seg ut av selskapsforholdet, jo mer skjerpes saklighetsvilkåret.

Dernest kan *valg av selskapstype* påvirke saklighetsvilkåret. Utgangspunktet er at det er enklere å omsette børsnoterte aksjer i allmennaksjeselskap enn aksjer i vanlige

²⁴³ Se kapittel 4.

²⁴⁴ Samme som «*Freidommen*». Førstvoterende vektla at «*at gaven vilde ha stor betydning for selskapet og dets fremtidige virke som reklame, nemlig derved af den henleder opmerksomheten paa selskapet og samler interessen om det paa en for selskapet meget heldig maate*».

²⁴⁵ Se punkt 3.2.3.

²⁴⁶ Tryuen s. 314 mener at en emisjon rettet mot en ideell organisasjon kan oppfylle saklighetsvilkåret dersom beslutningen «*skaper positiv oppmerksomhet rundt selskapet..*». Woxholth s. 116 skriver at i praksis kan det skje en «*vinn/vinn-situasjon som påvirker selskapets image positivt, og dermed også [dens] verdi*».

²⁴⁷ Se note 94.

²⁴⁸ Rt. 2000 s. 1792 «*Monteldommen*» og HR-2016-1439-A «*Bergshavendommen*».

²⁴⁹ Argumentets rettskildevekt svekkes ved at det kan være vanskelig å komme seg ut av selskapsforholdet, dersom beslutningen regnes som myndighetsmisbruk. En uttreden vil først kunne skje i etterkant av beslutningen.

aksjeselskap²⁵⁰. Dette tilsier at saklighetskravet er mildere i allmennaksjeselskap, siden aksjeminoriteten har større mulighet til å omsette aksjeposten.

Videre er det hevdet i juridisk teori²⁵¹ at dersom aksjeminoriteten ikke trer ut av selskapsforholdet, har minoriteten *stilltiende akseptert* beslutningen. Problemet med argumentet er at innløsningsreglene i aksjeloven kun fanger opp selskapets forhold *på begjæringstidspunktet*²⁵². Aksjeminoriteten kan da bare forhindre fremtidig myndighetsmisbruk. Et effektivt minoritetsvern tilsier at det ikke foreligger stilltiende aksept i slike tilfeller²⁵³.

Dernest kan det argumenteres med at *andre særtrekk* i selskapsformen har betydning. I juridisk teori²⁵⁴ er det hevdet at aksjemajoritetens handlingsrom øker proporsjonalt med antall aksjeeiere. I store børsnoterte selskap vil det i praksis være umulig å innhente samtykke fra hver enkelt aksjeeier. Aksjemajoritetens mulighet til å innhente samtykke fra den enkelte aksjeeier, kan derfor påvirke saklighetsvilkåret.

Videre kan det hevdes at krenkelsen av vinningsformålet *er relativ* sammenlignet med selskapets økonomiske stilling og aktivitet. Jo større innvirkning tilsidesettelsen av vinningsformålet har på selskapets økonomiske stilling og aktivitet, jo mer skjerpes saklighetsvilkåret²⁵⁵. En slik forståelse støttes også av minoritetshensynet, siden reduksjon av selskapets økonomiske stilling og aktivitet vil kunne redusere fremtidig utbyttegrunnlag.

Dernest kan det diskuteres om også *tolkningsbidrag fra aksjonæravtaler* har betydning i saklighetsvurderingen. En aksjonæravtale har privatrettslig virkning mellom aksjeeierne. Det

²⁵⁰ Etter asal. § 4-16 kreves det ikke samtykke fra selskapet med mindre noe annet står i vedtektene. Truyen s. 235 skriver at «*minoritetsvernet bør styrkes der hvor det er vanskelig å komme ut av selskapsforholdet*».

²⁵¹ Werlauf (1991) s. 47.

²⁵² Aarbakke mfl. s. 254 og 885.

²⁵³ Samme som Truyen s. 236. I motsatt fall kan det også bli tvist om vilkårene for avtalerettslig aksept foreligger.

²⁵⁴ Truyen s. 237.

²⁵⁵ Augdahl s. 103. Dersom krenkelsen av vinningsformålet utgjør en betydelig del av selskapets økonomiske aktivitet, skjerpes saklighetsvilkåret.

rettslige utgangspunktet er at aksjonæravtaler kun binder aksjeeierne som er tilsluttet²⁵⁶. Spørsmålet er om slike tolkningsbidrag også vil ha betydning i saklighetsvurderingen²⁵⁷.

Et argument for at slike tolkningsbidrag har betydning for saklighetsvilkåret, er at avtalen gir uttrykk for aksjeeiernes forutsetninger for selskapsforholdet. Særlig i mindre aksjeselskap vil aksjonæravtalen og andre forutsetninger være tett knyttet sammen²⁵⁸. Dette tilsier at tolkningsbidrag fra aksjonæravtalen har betydning i saklighetsvurderingen.

På den annen side vil en slik forståelse være i strid med effektivitets- og fleksibilitetshensyn i selskapsstyringen²⁵⁹. En privatrettslig avtale kan bare endres med tilslutning fra samtlige avtaleparter, med mindre avtalen revideres etter avtaleloven § 36. En slik rettstilstand vil stride mot aksjelovens regler om flertallsstyre²⁶⁰. Systemhensyn tilsier at tolkningsbidrag fra aksjonæravtaler ikke er relevant i saklighetsvurderingen.

Videre kan det diskuteres om *generalforsamlingspraksis*²⁶¹ har betydning i saklighetsvurderingen. Tanken er at tidligere praksis gir aksjeeierne forventninger om hvilke beslutninger som fattes på generalforsamling. Dersom aksjemajoriteten har hatt en konsekvent linje²⁶² i stemmegivningen, kan det argumenteres med at beslutninger i strid med forventningen skjerper saklighetsvilkåret.

Et problem med å vektlegge generalforsamlingspraksis er hensynet til misbruksregelens funksjon. Utgangspunktet er at misbruksregelen skal verne mot kvalifiserte brudd i selskapsforholdet. Tidligere myndighetspraksis vil derimot være uttrykk for aksjemajoritetens vilje. Vektlegging av tidligere generalforsamlingspraksis vil derfor kun fremme hensynet til

²⁵⁶ Rt. 1918 II s. 116 (119), Andenæs s. 52 og Augdahl s. 316.

²⁵⁷ Aksjonæravtaler har selskapsrettslig virkning for konsernbegrepet i asl. § 1-3 og for reglene om ansattes medbestemmelsesrett i asl. § 6-4. Gomard s. 154 og Werlauf/Nørsgaard s. 64-65 åpner for at aksjonæravtaler kan tillegges vekt på selskapsnivå. I samme retning som dansk høyesterettsdom U 1996.1550.

²⁵⁸ Truyen s. 210 mener at det i mindre selskaper «synes formalistisk å holde fast på et skarpt skille».

²⁵⁹ Samme som Ross s. 252-253. I tillegg vil det være uklart hva som blir løsningen overfor fremtidige aksjeeiere som ikke tiltrer aksjonæravtalen.

²⁶⁰ Se asl. §§ 5-17 til 5-20. Aksjonæravtaler blir heller ikke registrert i foretaksregisteret. Hensynet til utenforstående tredjepersoner støtter også et slikt tolkningsresultat.

²⁶¹ Med *generalforsamlingspraksis* menes tidligere beslutninger fattet på generalforsamling.

²⁶² Ofte vil det være vanskelig å gjenfinne en konsekvent linje i tidligere stemmegivning. Truyen s. 205 skriver at «[s]lik praksis vil sjelden være så ensartet, konsekvent og godt kjent at næringslivets aktører vil oppfatte det som en bindende regel».

aksjemajoriteten. Generalforsamlingspraksis er derfor ikke relevant i saklighetsvurderingen²⁶³.

3.4.3 Sammenstilling

Spørsmålet om *hvor langt* vinningsformålet kan tilsidesettes før beslutningen utgjør myndighetsmisbruk, er vanskelig. Som jeg har vist i punkt 3.4.2., forutsetter saklighetsvilkåret en *konkret helhetsvurdering* hvor flere argumenter må avveies mot hverandre.

I juridisk teori²⁶⁴ er det hevdet at enhver beslutning som tilgodeser allmennyttige hensyn på bekostning av vinningsformålet «*må vurderes kritisk*». Etter mitt syn bør det sentrale være om det foreligger en *forsvarlig begrunnelse* for hvorfor vinningsformålet er tilsidesatt²⁶⁵. I dette ligger at selskapet må ha gjort en *forsvarlig avveining* av fordelene og ulempene beslutningen fører med seg.

En slik forståelse henger sammen med eldre høyesterettspraksis²⁶⁶. Her ble tilsidesettelse av vinningsformålet akseptert, fordi selskapet hadde foretatt en forsvarlig avveining av beslutningens virkninger. Forarbeidsuttalelsene til erstatningsregelen²⁶⁷ eksemplifiserer et annet typetilfelle. Det å opprettholde en tapsbringende virksomhet vil ikke være erstatningsbetinget dersom formålet er å sikre arbeidsplassene²⁶⁸.

Hensynet til forutsigbarhet støtter også at vurderingen retter seg mot *typetilfeller*. Eksempelet innledningsvis handler om investering i et renseanlegg. Det avgjørende blir da om aksjemajoriteten kan dokumentere *hvorfor* selskapet tilsidesetter vinningsformålet. I tillegg må det dokumenteres en *forsvarlig avveining* mellom miljøhensynet og vinningsformålet.

²⁶³ Vektlegging av tidligere generalforsamlingspraksis, som egentlig utgjorde myndighetsmisbruk, vil derfor gi støtte til den foreliggende beslutningen.

²⁶⁴ Truyen s. 258. Han knytter imidlertid utsagnet opp mot gaveregelen og veldedighet. Min problemstilling har et bredere perspektiv, jf. note 122.

²⁶⁵ Samme som Rt. 1927 s. 588 og Rt. 1929 s. 857. Her konkluderte retten med at de positive sosiale virkningene kunne oppveie for tilsidesettelsen av vinningsformålet. En slik rettstilstand er mer hensiktsmessig enn en diskusjon om *hvor langt* vinningsformålet generelt sett kan tilsidesettes.

²⁶⁶ «*Freidommen*», Rt. 1927 s. 588 og Rt. 1929 s. 857.

²⁶⁷ Ot.prp.nr. 55 (2005-06) s. 114.

²⁶⁸ Samme som Taxell s. 12. Motsatt ALI s. 66-68.

Samtidig vil forholdet mellom investeringskostnaden og selskapets økonomiske stilling på beslutningstidspunktet, danne utgangspunktet for saklighetsvurderingen. Dette fordi tallstørrelser gir en klar indikasjon på *hvor langt* vinningsformålet tilsidesettes²⁶⁹.

4. Domstolens prøvingskompetanse

4.1 Innledning

I kapittel 4 skal jeg drøfte om domstolen er tilbakeholden med å prøve selskapets skjønnsutøvelse, når vinningsformålet tilsidesettes til fordel for miljø. Jeg forutsetter at beslutningen faller utenfor aksjemajoritetens absolutte handlingsrom. I punkt 3.4.2., har vi sett at beslutningen da må være gjort på et «*saklig og forsvarlig grunnlag*»²⁷⁰.

Det rettslige utgangspunktet er at domstolen har full prøvingsrett om det faktiske avgjørelsesgrunnlaget og for tolkningsspørsmål²⁷¹. I høyesterettspraksis er det eksempler på at domstolen er tilbakeholden med å prøve «*selskapsstrategiske vurderinger*»²⁷²²⁷³. Tanken er at selskapet er bedre egnet til å vurdere hva som ivaretar selskapets interesser²⁷⁴. At domstolen er tilbakeholden med å prøve faglige vurderinger er også kjent fra andre rettsområder.²⁷⁵

²⁶⁹ Samme som «*Freidommen*». Førstvoterende konkluderte med at gaven ikke stod i «*misforhold til selskapets ressurser eller de økonomiske fordele, som i de senere aar er tilflydt aktionærene selv av selskapets virksomhet..*».

²⁷⁰ Ot. prp. nr. 19 (1974-1975) s. 111-112.

²⁷¹ Tvisteloven §§ 21-2 og 11-3.

²⁷² Se Rt. 1999 s. 1682 (1692) «*Østlendingendommen*» og Rt. 2013 s. 241 (49) «*Stangeskovenedommen*». Gomard s. 348 og Truyen s. 240 bruker uttrykket «*forretningsmessige disposisjoner*».

²⁷³ Truyen s. 243 skriver at domstolen aksepterer et «*bredt spekter av uønskede forretningsmessige beslutninger*». Werlauf (1983) s. 207 skriver at «*der må levnes majoriteten og selskabsledelsen vide rammer for skøn – og fejlskøn*».

²⁷⁴ Sandbekk skriver at dette «*må særlig få betydning for spørsmålet om hvor langt retten bør gå i å overprøve rene forretningsmessige spørsmål*».

²⁷⁵ Et eksempel er læren om «*fritt skjønn*» i forvaltningsretten, jf. Bernt JV. Andenæs s. 146 og Bruland JV mener at læren har overføringsverdi til domstolsprøvingen. Motsatt «*Stangeskovdommen*». Her skriver førstvoterende at «*[s]pørsmålet om hvor inngripende domstolskontrollen skal være, svarer til lignende tolkningsspørsmål ved andre lovregler som knesetter rettslig prøvning av skjønnsutøvelse innen offentlig og privat sektor. Jeg kan likevel ikke se at det uten videre er naturlig å trekke analogier til spørsmålet om domstolskontroll med samtykkenektelser ved eierskifte i selskapsforhold*».

I juridisk teori er det hevdet at domstolen er tilbakeholden med å prøve skjønnsutøvelsen, når selskapets siktemål er å optimalisere vinningsformålet²⁷⁶. Om domstolen også er tilbakeholden når aksjemajoriteten tilsidesetter vinningsformålet til fordel for miljø, er derimot uklart²⁷⁷.

Spørsmål er *hvilken betydning* det har for domstolskontrollen at beslutningen ikke optimaliserer vinningsformålet.

4.2 Rettskildebildet

4.2.1 Høyesterettspraksis

4.2.1.1 Freidommen²⁷⁸

Freidommen gjaldt beslutning om å donere 250 000 kr til et medisinsk fond. Fondet skulle kartlegge ernærings- og nytelsesmidlers betydning for folkehelsen. Videre skulle fondet gi støtte til vitenskapelige undersøkelser om å motvirke sykdommer, samt fremme folkehelsen i samfunnet²⁷⁹. Høyesterett kom enstemmig til at gaven ikke utgjorde myndighetsmisbruk.

Avgjørende var at gaven ikke var:

«farvet av noget partiliebhaberi, men tjener et formaal, om hvis godhet og vigtighet der ikke kan reises tvist [...] er fyldestgjørende sikret...», og at gaven ikke stod «i misforhold til selskapets ressourser eller de økonomiske fordele, som i de senere aar er tilflydt aktionærene..»²⁸⁰

Domspremissene viser en relativt inngående prøving av gavens art og omfang opp mot selskapets økonomiske stilling og aktivitet. Freidommen gjelder også en beslutning som

²⁷⁶ Andersen s. 427 og Truyen s. 243. Se også LA-2002-00084 s. 11.

²⁷⁷ Truyen s. 170 skriver at «*man ikke på generell basis kan begrense domstolsprøvelsen..*». Motsatt Sandbekk s. 471.

²⁷⁸ Rt. 1922 s. 272.

²⁷⁹ Dommens s. 273.

²⁸⁰ Dommens s. 274.

tilsidesetter vinningsformålet²⁸¹. Dette trekker i retning av at domstolen *ikke er tilbakeholden* med å prøve skjønnsutøvelsen, når vinningsformålet tilsidesettes.

På den annen side skriver førstvoterende at gavedisposisjonen i utgangspunktet er tillagt generalforsamlingen «*indenfor grænserne av et forsvarlig skjøn*»²⁸². Dette kan tolkes som at domstolen er tilbakeholden med å prøve skjønnsutøvelsen, så lenge vurderingen er *forsvarlig*. En slik tolkning vil være i tråd med etterfølgende rettspraksis og forarbeidene²⁸³.

Det som svekker overføringsverdien til Freidommen er at førstvoterende ikke gir nærmere veiledning for når beslutningen er *forsvarlig*²⁸⁴. I tillegg er dommen uklar siden vinningsformålet faktisk ble fremmet gjennom positiv reklameeffekt²⁸⁵.

Etter mitt syn er Freidommen lite overførbar til vår problemstilling. For det første er dommen snart 100 år gammel. For det andre foretar førstvoterende en relativt inngående vurdering av gavens art, omfang og betydning for selskapets økonomiske stilling. Dette henger ikke sammen med et utgangspunkt om tilbakeholdenhet ved prøving av skjønnsutøvelsen. For det tredje gjaldt dommen gavedisposisjon som i dag er lovregulert i aksjelovgivningen.

4.2.1.2 Creditreformdommen²⁸⁶

Saken gjaldt krav om innløsning av aksjepost i Nordenfjeldske Creditreform AS. Det springende punktet var om manglende utdeling av utbytte utgjorde myndighetsmisbruk. Høyesterett besvarte dette benektende. Førstvoterende uttaler på s. 340 at:

²⁸¹ Augdahl s. 158 skriver at domsresultatet i «*Freidommen*» går «*[b]etenkelig langt*» i et tilfelle som «*forretningmessig sett ikke lar seg begrunne*». Augdahl drøfter ikke om domstolskontrollen intensiveres når vinningsformålet tilsidesettes.

²⁸² Dommens s. 274.

²⁸³ Motsatt Truyen s. 167 som mener at dette «*like gjerne [kan] ses som en beskrivelse av domstolens vurderingstema..*»

²⁸⁴ Førstvoterende viser kun til relevante vurderingsmomentene «*selskapskontrakten og selskapets vedtægter i forbindelse med almindelige retsgrundsætninger..*».

²⁸⁵ Se note 246.

²⁸⁶ Rt. 1999 s. 330.

«skjønnnet ved avgjørelsen av om årets overskudd skal disponeres til utbytte eller til å bygge opp egenkapital eller utvide virksomheten innenfor selskapets vedtekter, vil bare i mer ekstreme tilfeller kunne ses som misbruk av innflytelse..»

Uttrykket «*..i mer ekstreme tilfeller*» tilsier at domstolen er tilbakeholden med å prøve skjønnsutøvelsen bak beslutningen. Det som svekker overføringsverdien er at det ikke gis nærmere retningslinjer for denne vurderingen. I tillegg ble vinningsformålet ivaretatt siden egenkapitalen til selskapet ble styrket²⁸⁷. Dette er noe annet enn å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet.

Dommen støtter en ulovfestet regel om tilbakeholdenhet med å prøve skjønnsutøvelsen. Det som svekker overføringsverdien, er at det ikke begrunnes hvorfor det bare er i «*ekstreme tilfeller*» at domstolen prøver skjønnsutøvelsen. I tillegg angis det ikke hvilke argumenter som er relevante i en slik vurdering.

4.2.1.3 Østlendingendommen²⁸⁸

Saken gjaldt styrevedtak om samtykkenekt til aksjeoverdragelse i avisforetaket AS Østfoldingen etter asl. av 1976 §§ 3-4 jfr. 3-2²⁸⁹. Det springende punktet var om nektelsen var *saklig begrunnet*. Høyesterett konkluderte enstemmig med at begrunnelsen oppfylte saklighetsvilkåret. Førstvoterende vektla selskapets egenart samt behovet for å føre kontroll med aksjesammensetningen.

Førstvoterende uttaler at «*domstolene må utvise tilbakeholdenhet ved utøvelse av domstolskontrollen med selskapsstrategiske vurderinger*». Uttalelsen støtter en ulovfestet regel om tilbakeholdenhet med å prøve selskapets skjønnsutøvelse. Hvorvidt dette også gjelder når vinningsformålet tilsidesettes til fordel for miljø, er derimot uklart.

Videre svekkes overføringsverdien av at førstvoterende ikke forklarer hva som ligger i uttrykket «*selskapsstrategiske vurderinger*». I tillegg gjaldt saken spørsmål om styrets

²⁸⁷ En styrket opptjent egenkapital vil kunne øke verdien på aksjene og gi et høyere utbyttegrunnlag for aksjeeierne.

²⁸⁸ Rt. 1999 s. 1682.

²⁸⁹ Dersom aksjeoverdragelsen hadde blitt godkjent ville dette utgjort 28,2 % av aksjeholdningen.

samtykke til aksjeervert²⁹⁰. Dette er noe annet enn beslutning på aksjonærnivå hvor vinningsformålet tilsidesettes til fordel for miljø²⁹¹.

4.2.1.4 Stangeskovedommen²⁹²

Saken gjaldt styrebeslutning i Stangeskovene AS om nektelse av aksjeervert etter asl. § 4-16 (2). I motsetning til Østlendingdommen, kom Høyesterett enstemmig til at beslutningen ikke var saklig begrunnet²⁹³. Førstvoterende vektla vedtektenes innhold, at selskapet hadde hatt en utvikling i aksjesammensetning og at nektelsen var influert av at erverver ikke tilhørte familieaksjeeierne²⁹⁴.

I avsnittene 49-50 uttaler førstvoterende at:

«intensiteten i domstolskontrollen vil kunne variere alt etter selskapets karakter og formål og hva som begrunner nektingen», og at «det vil inngå i saklighetskontrollen å påse at det som styret anfører som selskapsstrategiske vurderinger, har tilstrekkelig og reell rot i selskapets formål og virksomhet».

På samme måte som Østlendingdommen, svekkes overføringsverdien av at saken gjaldt styresamtykke. Derimot gir domspremissene mer veiledning om *hvilke momenter* som er relevante. Særlig presiseringen om at intensiteten i domstolskontrollen «*vil kunne variere alt etter selskapets karakter og formål*», tilsier at domstolskontrollen vil kunne variere i intensitet.

4.2.1.5 Bergshavendommen²⁹⁵

Saken gjaldt tvist om utdeling av utbytte hvor aksjeminoriteten mente at det forelå en «*utsultingssituasjon*». Aksjeminoritetens krav om oppløsning av selskapet ble ikke tatt til

²⁹⁰ asl. § 4-16.

²⁹¹ Valg av aksjesammensetning vil kunne ha konsekvenser for styringsretten som følge av flertallskravene i asl. §§ 5-17 til 5-20.

²⁹² Rt. 2013 s. 241.

²⁹³ Dagjeldende asl. § 3-4 inneholdt ikke «exit-mulighetene» som någjeldende asl. § 4-16 (1) nr. 1, 2 og 4. Dette kan ha hatt betydning for domsresultatet.

²⁹⁴ Dommens avsnitt 62 flg.

²⁹⁵ HR-2016-1439-A.

følge, men uttreden etter asl. § 4-24 (3) ble akseptert. Høyesterett følger opp uttalelsene i Creditreformdommen og peker på at:

«...selskap har stor frihet til å fastlegge en konservativ utbyttepolitikk. Jeg viser her til Rt-1999-330, hvor det uttales at skjønnnet ved avgjørelsen av om årets overskudd skal disponeres til utbytte eller til å bygge opp egenkapital eller utvide virksomheten innenfor selskapets vedtekter, ... bare i mer ekstreme tilfeller [vil] kunne ses som misbruk av innflytelse i forhold til en minoritet som har stemt imot..»

Videre slutter førstvoterende seg til Norway Seafooddommen²⁹⁶ hvor det ble uttalt at:

«domstolene normalt bør være forsiktige med å sette sitt skjønn over det forretningsmessige skjønn og den bransjekunnskap som ligger til grunn for en virksomhets finansielle eller operative mål..».

Dommen viderefører høyesterettspraksis om at domstolen er tilbakeholden med å prøve forretningsmessige beslutninger. Imidlertid gis det ingen veiledning om når en beslutning er «forretningsmessig». Etter mitt syn tilsier begrepene «forretningsmessige» og «virksomhetens finansielle [...] mål», at domstolen kun er tilbakeholden der beslutningen er egnet til å optimalisere vinningsformålet.

4.2.1.6 Annet rettskildemateriale

Først kan det vises til *Periscopusdommen* i RG 1991 s. 1158. Saken gjaldt spørsmål om styrets samtykkenekt etter dagjeldende asl. § 1976 § 3-4²⁹⁷. Periscopus AS kjøpte 9 prosent av aksjene i AS Norges Handels- og Sjøfartstidende, men ble nektet aksjeervertet av styret. Styret mente at vedtektene stengte for aksjeervertet. Lagmannsretten kom til at nektelsen ikke var saklig begrunnet.

Retten skriver at domstolskontrollen gjelder hvorvidt beslutningen:

²⁹⁶ Rt. 2003 s. 335.

²⁹⁷ Dommen er relevant da tidligere rettstilstand skulle videreføres, jf. note 78.

«bygger på et riktig og fyldestgjørende faktisk grunnlag [...] og om vurderingen har tilstrekkelig bredde, herunder om avveiningen omfatter de rimelighetshensyn som gjør seg gjeldende..».

Selv om saken gjaldt styrets samtykkenekt ved aksjeoverdragelse, tilsier uttalelsen at domstolen ikke er tilbakeholden med å prøve skjønnsutøvelsen. En slik forståelse bekreftes når det uttales videre at:

«lagmannsretten anser domstolskontrollen [som] mer omfattende enn hva den ankende part har anført og som nærmest går ut på at domstolen er henvist til å prøve om vedtaket er saklig begrunnet..».

Uttalelsene henger sammen med domspremissene i Stangeskovdommen, hvor skjønnsutøvelsen prøves i større grad enn tidligere. Videre gir dommen ytterligere veiledning om hvilke momenter som er relevante. Beslutningen må ha *«tilstrekkelig bredde»* og at *«avveiningen omfatter de rimelighetshensyn»* som gjør seg gjeldende. Periscopusdommen er derfor et argument for at domstolen ikke er tilbakeholden, når vinningsformålet tilsidesettes til fordel for miljø.

Det som svekker rettskildevekten er at uttalelsene kommer fra underrettspraksis. I tillegg gjaldt saken spørsmål om styresamtykke til aksjeerverv. Videre presiserer ikke retten hva som ligger i uttrykkene *«rimelighetshensyn»* og *«tilstrekkelig bredde»*. Alt dette svekker overføringsverdien til vår problemstilling.

Imidlertid er det i juridisk teori²⁹⁸ hevdet at *«[v]ed rene forretningsmessige beslutninger er det en høy inngrepsterskel»*. Videre uttales det at *«aksjonærenes skjønnsmargin [øker] jo lenger bort man kommer fra likhetsprinsippet og over i beslutninger som alene gjelder vinningsformålets skranker»*²⁹⁹. Et problem er at det ikke presiseres om *«forretningsmessige beslutninger»*, forutsetter en optimalisering av vinningsformålet.

²⁹⁸ Truyen s. 240.

²⁹⁹ Truyen kan tolkes dithen at dersom beslutningen ikke er egnet til å optimalisere vinningsformålet, så skjerpes domstolskontrollen. I slike tilfeller har beslutningsorganet et *«vesentlig styringsrom for forretningsmessige feilvurderinger»*.

Et skille mellom beslutninger som krenker likhetsprinsippet og vinningsformålet, er også lagt til grunn i engelsk rett³⁰⁰. En beslutning om å prioritere miljø vil ikke krenke likhetsprinsippet³⁰¹. Legger man til grunn en slik differensiering, vil domstolen være tilbakeholden med å prøve skjønnsutøvelsen også når vinningsformålet tilsidesettes.

På den annen side tilsier uttrykkene «*selskapsstrategisk*» og «*forretningsmessig*» at beslutningen må ha et kommersielt siktemål³⁰². En slik forståelse støttes av at virksomheten skal være egnet til å optimalisere den økonomiske avkastningen for aksjeeierne³⁰³. Språkbruken tilsier at domstolen ikke er tilbakeholden med å prøve skjønnsutøvelsen, når vinningsformålet tilsidesettes.

Imidlertid er *Freidommen* et eksempel på at domstolen ikke prøver skjønnsutøvelsen selv om vinningsformålet faktisk ble tilsidesatt. Forarbeidene gir også uttrykk for at det avgjørende er om beslutningen er «*saklig og forsvarlig begrunnet*». Så lenge selskapet har tatt hensyn til alle relevante omstendigheter og har foretatt en forsvarlig avveining, prøver ikke domstolen skjønnsutøvelsen³⁰⁴.

Dersom intensiteten i domstolskontrollen bestemmes av om vinningsformålet er tilsidesatt, blir det avgjørende om beslutningen er egnet til å optimalisere vinningsformålet. Dette er vurderinger av fremtidige forhold som domstolen ofte avstår fra å behandle³⁰⁵. Rettstekniske hensyn, tilsier at domstolen også er tilbakeholden i et slikt tilfelle.

På den annen side vil et slikt tolkningsresultat være i strid med andre generalklausuler som for eksempel avtl. § 36. Her foretar domstolen en full prøving av skjønnsutøvelsen bak beslutningen³⁰⁶. En begrensning av domstolsprøvingen vil også stride mot minoritetshensynet.

³⁰⁰ Hollington s. 107.

³⁰¹ Se punkt 2.3.1.

³⁰² Se også Rt. 1991 s. 119 (127). Saken gjaldt erstatningsansvar for styremedlemmer. Høyesterett konkluderte med at styremedlemmenes handling ikke var erstatningsbetingende. Førstvoterende påpekte at "[v]el kan man kanskje si at styremedlemmene handlet ut fra en noe høy grad av optimisme. Det må likevel sies å ligge en normal forretningsmessig vurdering til grunn for deres disposisjon."

³⁰³ asl. § 2-2 (2), jf. 5-20 forutsetningsvis. Se også asl. § 1-1 (3) punkt 2.

³⁰⁴ Samme tilnærming som «*Stangeskovdommen*» avsnitt 50.

³⁰⁵ Samme som Nial i SvJT 1941 s. 715, som mener at domstolen ikke skal prøve «*afferspolitiska bedømningsfrågar*».

³⁰⁶ Se Hagstrøm (1994) s. 131.

Dette henger sammen med faren for *informasjonsunderskudd*³⁰⁷. Dersom domstolen prøver alle sider av skjønnsutøvelsen, tvinges aksjemajoriteten til å fremlegge en grundig og dokumenterbar begrunnelse³⁰⁸.

Sammenhengen med andre generalklausuler og minoritetshensynet, tilsier at domstolskontrollen *intensiveres* når vinningsformålet tilsidesettes til fordel for miljø.

Konklusjonen er at domstolen *ikke* er tilbakeholden med å prøve skjønnsutøvelsen, når aksjemajoriteten prioriterer miljø på bekostning av vinningsformålet.

5. Avsluttende merknader

En bærekraftig utvikling er en uttalt målsetting på mange nivåer i samfunnet. Målsettingen kan realiseres via en rekke ulike tiltak og virkemidler. En bevisst holdning til spørsmålet hos aksjonærene og ledelsen i aksjeselskaper vil kunne utgjøre et betydelig bidrag. Etter min oppfatning bør derfor prioritering av miljøinteresser utgjøre et vesentlig element ved styring og forvaltning av selskaper.

I punkt 2.4 konkluderte jeg med at aksjemajoriteten *har kompetanse* til å prioritere miljø på bekostning av vinningsformålet. Samtidig konkluderte jeg i punkt 3.4.2 at grensen for *hvor langt* vinningsformålet kan tilsidesettes til fordel for miljø, før det utgjør myndighetsmisbruk, ikke kan fastlegges på generelt grunnlag. Løsningen beror på en *konkret saklighetsvurdering* hvor flere argumenter er relevante. En generell retningslinje er at saklighetsvurderingen skjerpes, jo mer miljøinvesteringen vil innvirke negativt på selskapets økonomiske aktivitet og stilling.

Aksjemajoriteten har derfor *rett* til å tilsidesette vinningsformålet til et *visst punkt* før beslutningen utgjør myndighetsmisbruk. Etter mitt syn er det tvilsomt om dagens

³⁰⁷ Se O'Neal' s. 3, hvor manglende tilgang på informasjon betegnes som "*the often greatest weakness in a minority shareholder's attempt to do battle with the directors or the majority shareholders*".

³⁰⁸ Prevensjonshensynet støtter en slik forståelse. Samme som Truyen s. 170. Han skriver at det vil «være vanskeligere å kamouflere majoritetsmisbruk [...] så lenge avveiningene [...] kan etterprøves».

aksjelovgivning sikrer at aksjeselskap *faktisk* prioriterer miljø utover kravene i rammelovgivningen³⁰⁹.

For det første kommer misbruksregelen først til anvendelse dersom en av aksjonærfraksjonene velger å tilsidesette vinningsformålet til fordel for miljø. For det andre er det ikke vedtatt lovregler som generelt pålegger aksjeselskapet å fremme miljøinteresser i selskapsstyringen³¹⁰. Miljøhensyn er derfor prisgitt aksjeeiernes *faktiske vilje* til å prioritere det i selskapsstyringen.

Fremover blir det interessant å følge om lovgiver inntar regler som stiller større krav til at aksjeselskapet prioriterer miljø i selskapsstyringen³¹¹. Til den tid vil misbruksregelen kun sette skjønsmessige grenser for aksjemajoritetens *vilje* til å prioritere miljø.

³⁰⁹ Se note 21 for eksempler på rammelovgivning.

³¹⁰ Et unntak er regnskapsloven med plikt for "store foretak" til å redegjøre for sitt samfunnsansvar, jf. § 3-3 bokstav c.

6. Kilderegister

Lov

Kongeriget Norges Grundlov 17. mai 1814

Lov om aktieselskaper og komanditaktieselskaper 19. juli 1910

Lov om avslutning av avtaler, om fullmakt og ugyldige viljeserklæringer 31. mai 1918 nr. 4

Lov om aksjeselskaper 6. juli 1957

Lov om aksjeselskaper 4. juni 1976 nr. 59

Lov om vern mot forurensning og avfall 13. mars 1981 nr. 6

Lov om registrering av foretak 21. juni 1985 nr. 78

Lov om ansvarlige selskaper og kommandittselskaper 21. juni 1985 nr. 83

Lov om produktansvar 23. desember 1988 nr. 104

Lov om aksjeselskaper 13. juni 1997 nr. 44

Lov om allmennaksjeselskaper 13. juni 1997 nr. 45

Lov om årsregnskap mv. 17. juli 1998 nr. 56

Lov om skatt av formue og inntekt 26. mars 1999 nr. 14

Lov om kvoteplikt og handel med kvoter for utslipp av klimagasser 17. desember 2004 nr. 99

Lov om mekling og rettergang i sivile tvister 17. juni 2005 nr. 90

Lov om planlegging og byggesaksbehandling 27. juni 2008 nr. 71

Lag om aktiebolag 2.5. 1895/22 (FABL. 1895)

Aktiebolagslagen (1975:1385) (ABL.)

Lovforarbeider og stortingsmeldinger

Innstilling fra aksjelovkomiteen av 1947 avgitt 11. februar 1952 (*Innst.1952*)

Om lov om aksjeselskaper m.v. (*Ot.prp.nr.4 1957*)

Innstilling om lov om aksjeselskaper avgitt mars 1970 (*Innst.1970*)

Om lov om aksjeselskaper (*Ot.prp.nr.19 1974-75*)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om aksjeselskaper (*Innst.O.nr.50 1975-76*)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i lov 4. juni 1976 nr. 59 om aksjeselskaper m.m. (*Innst.O.nr.10 1983-84*)

Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen angående forslag fra Einar Førde og Liv Aasen til ny § 110 b i Grunnloven (*Innst.S.nr.163 1991-1992*)

Om lov om aksjeselskaper (*Ot.prp.nr.36 1993-94*)

Om lov om endringer i lov 4. juni 1976 nr. 59 om aksjeselskaper (*Ot.prp.nr.4 1994-95*)

Ny aksjelovgivning (*NOU 1996:3*)

Om lov om aksjeselskaper og lov om allmennaksjeselskaper (*Ot.prp.nr.23 1996-97*)

Om lov om endringer i aksjelovgivningen mv. (*Ot.prp.nr. 55 2005-06*)

Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi (*St.meld.nr.10 2008-2009*)

Forenkling og modernisering av aksjeloven (*Prop. 148 L 2010-2011*)

Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven (*Dok. nr. 16 2011-2012*)

Rettspraksis

Rt. 1918 II s. 116

Rt. 1919 s. 550

Rt. 1922 s. 272 "*Freia*"

Rt. 1927 s. 588

Rt. 1929 s. 857

Rt. 1937 s. 439 "*Mosvold rederi*"

Rt. 1966 s. 70 "*Oppsal Borettslag*"

Rt. 1991 s. 119

Rt. 1991 s. 892 "*Sameiet i Niels Juels gate 18*"

Rt. 1994 s. 471

Rt. 1997 s. 1807

Rt. 1999 s. 330 "*Creditreform*"

Rt. 1999 s. 1682 "*Østlendingen*"

Rt. 2000 s. 931 "*Inco*"

Rt. 2000 s. 1792 "*Montel*"

Rt. 2003 s. 335 "*Norway Seafood*"

Rt. 2006 s. 179 "*Støvletthel*"

Rt. 2011 s. 1641

Rt. 2013 s. 241 "*Stangeskovene*"

HR-2016-1439-A "*Bergshaven*"

RG 1984 s. 886

RG 1991 s. 896

RG 1991 s. 1158 "*Periscopos*"

Saksnr. 16-166674TVI-OTIR/06 "*Klimasøksmålet*"

Dodge v. Ford Motor inntatt i 170 N.W. s. 684

NJW 1995 s. 1739 "*Girmes AG*"

U 1996.1550

C-212/97 "*Centros*"

Rettsakter fra EU

Europaparlaments og rådsforordning (EU) om en mekanisme for overvåking og rapportering av klimagassutslipp og for rapportering av annen relevant informasjon på klimaområdet (*Direktiv nr. 525/2013 og nr. 529/2013*)

Direktiv om en ordning for handel med kvoter for klimagassutslipp i EU Direktivet ble 26. oktober 2007 besluttet innlemmet i EØS-avtalen gjennom vedtak nr. 146/2007 i EØS-komite (*Direktiv 2003/87/EF*)

Rekommandasjonen om belønningsordninger for medlemmer av ledelsen i børsnoterte selskaper (*2004/913EF*)

Rekommandasjon om rollen til styremedlemmer som har en tilsynsfunksjon og om komiteer i styrer (*2005/162EF*)

Juridisk litteratur

Artikler, rapporter og normer for god selskapsstyring

Adolf A. Berle, Corporate Powers as Powers in Trust, 44 Harvard L R 1931 s. 1049-1074

Adolf A. Berle and Gardiner C Means, The Modern Corporation and Private Property, Revised edition 1968.

ALI: The American Law Institute, Principles of Corporate Governance, Analysis and Recommendations, St. Paul 1994

Beate Sjøfjell, Kan aksjeselskaper sette miljø foran gevinstkravet?, det 39. nordiske Juristmøte 2011 s. 295-304

Brundtlandrapporten, Grunnlaget for strategi og handling: Towards Common Action: Proposals for Institutional and Legal Change, Verdenskommisjonen april 1987

Curt Olsson, Aktiebolagslagens generalklausul, modell Finland, Festskrift til O.A. Borum, s. 349-363 København 1964

Erik Monsen, Om Miljøhensyn på formuerettens område – særlig om bruken av miljøhensyn i Støvlettdommen i Rt. 2006 s. 179, Lov og rett s. 613-630 2007

Grunde Bruland, Kravet til «saklig grunn» for at styret skal kunne nekte samtykke til overdragelse av aksjer, Jussens Venner 01/2001

Håkan Nial, Minoritetsskydd i aktiebolag, SvJT 1941, s. 702-720

Håkon Sandbekk, Misbruk av generalforsamlingens myndighet, Tff 2002 s. 438-473

Inger Dübeck, Store selskaber og samfundet, Tfr, 1989 s. 305-332

Jan Fridthjof Bernt, Rammene for rettslig prøving av forvaltningens avgjørelser – Fra fritt skjønn til pragmatiske vurderinger?, Jussens Venner 06/2016

Jens Edvin Andreassen Skoghøy, Rett, politikk og moral, Tfr 1994, s. 837-881

Johan Giertsen, Selskapsfinansierte aksjeerverv, R&R nr. 6/2002 s. 18-23

Knut Martin Tande, Individuelle valg og vurderinger i rettsanvendelsesprosessen, Jussens Venner 01/2011

Kåre Lilleholt, Bruk av reelle omsyn i formueretten, Jussens Venner 2000 s. 49-60

Lars Erik Taxell, Forhandlingarna vid Det 29. nordiska juristmötet, Del I, Stockholm 1981 s. 386-387

OECD Principles of Corporate Governance, May 1999

Rolf Lunheim, “The Corporation – den maniske jakten på makt og profitt?”, Praktisk økonomi og finans 2006 nr. 4 s. 7-16

Stine Winger Minde, Er anvendelsen av regler om myndighetsmisbruk og regler om samtykkenektelse en og samme øvelse?, Nordisk tidsskrift for selskabsret nr. 3 2015

Viggo Hagstrøm, Urimelige avtalevilkår, LoR 1994 s. 131-168

Bøker

Beate Sjøfjell, Towards a Sustainable European Company Law, Alphen aan den Rijn 2009

Carl Martin Ross, Avtal och røstratt, Stockholm 1969

Clas Bergström og Per Samuelsson, Aktiebolagets grundproblem, andra upplagan, Stockholm 2001

Eivind Smith, Konstitusjonelt demokrati: Statsforfatningsretten i prinsipielt og komparativt lys, 3. utg., Bergen 2015

Endre Nåmdal, Ansvarsgjennombrudd som grunnlag for aksjonæransvar for miljøskader, Bergen 2008

Erik Werlauf, Generalforsamling og beslutning, København 1983

Erik Werlauf, Selskabsmasken – loyalitetspligt og generalklausul i selskabsretten, København 1991

Erik Werlauf og Jørgen Nørgaard, Vedtægter og aktionæroverenskomster, 2. udgave, København 1995

Filip Truyen, Aksjonærenes myndighetsmisbruk – en studie av asl./asal. § 5-21 og uskrevne misbruksprinsipper, Bergen 2004

F.H. O'Neal and R. Thompson, O'Neil's Oppression of Minority Shareholders, 2nd edition, 1986

Geir Woxholth, Foreningsrett, 3. utgave, Oslo 2008

Geir Woxholth, Selskapsrett, 5. utgave, Oslo 2014

Gina Bråthen, Kapitalforhøyelse i henhold til styrefullmakt, Gyldendal juridisk, Oslo 2014

Gomard, Aktieselskaber og anpartsselskaber, 5. udgave, København 2006

Hans Chr. Bugge, Lærebok i miljøforvaltningsrett, 4.utgave Oslo 2015

Joel Bakan, The Corporation – den maniske jakten på makt og profitt, Kunnskapsfabrikken 2006

Kristin Normann Aarum, Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper, Oslo 1994

Lucy Smith, Kampen på aksjemarkedet, Oslo 1988

Mads Henry Andenæs, Aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper, Oslo 2006

Magnus Aarbakke, Asle Aarbakke, Gudmund Knudsen, Tone Ofstad og Jan Skåre, Aksjeloven og allmennaksjeloven, Kommentartutgave, 4. utgave, Oslo 2017

Michael Bogdan, Komparativ rettskunnskap, 2.utgave, Stockholm 2003

Nils Nygaard, Rettsgrunnlag og standpunkt, 2. utgave, Bergen 2004

Paul Kruger Andersen, Aktie- og anpartsselskapsret, 13. udgave København 2017

Per Augdahl, Aksjeselskapet efter norsk rett, 2. utgave, Oslo 1946

Ramon Mullerat, International Corporate Social Responsibility, The Role of Corporations in the Economic Order of the 21st Century, London 2010

Robin Hollington, Minority shareholders' rights, 3rd edition, London 1999

Synne Sæther Mæhle/Ragna Aarli, Fra lov til rett, 2. utgave 2017

Tore Bråthen, Selskapsrett, 5. utgave, Oslo 2017

Torstein Eckhoff og Eivind Smith, Forvaltningsrett, 9. utgave, Oslo 2010

Torstein Eckhoff/Jan E. Helgesen, Rettskildelære, 5. utgave Oslo 2001

Uwe Huffer i Bruno Kropff og Johannes Semler, Munchener Kommentar zum Aktiengesetz, Band 7, 2. Auflage des Gessler/Hefermehl/Eckardt/Kropff, Aktiengesetz, Munchen 2001

Nettlenker

<https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/statistikker/foretak/kvartalsvis-nye-foretak>

<https://www.dagbladet.no/nyheter/de-som-er-bekymret-over-flyktningsituasjonen-bor-vaere-ekstremt-bekymret-over-miljoproblemene/69653668>

<https://www.abcnyheter.no/reise/reisenyheter/2018/04/20/195389748/hurtigruten-gjor-tidenes-oppgradering>

